

הזרעה מלאכותית

אגדה מוסלמית משנת 1322 מתארת הזרעה מלאכותית המבוצעת באויבו של שיך ערבי, על ידי הזרעת זרע חולה, כדרך נקמה באויב⁵.

מקורות מדעיים ראשונים — הניסיון המדעי הראשון לביצוע הזרעה מלאכותית נעשה על ידי האנטומיסט ההולנדי יאן שוואמרדס, בשנת 1680. הוא ניסה לבצע הזרעה מלאכותית בדגים, ללא הצלחה. הראשון שהצליח לבצע הזרעה מלאכותית, גם הוא בדגים, היה יעקובי, בשנת 1742. הכומר-פיזיולוג ספלנצני היה הראשון שהצליח ליילד כלבה בדרך של הזרעה מלאכותית, בשנת 1780. הכירורג הלונדוני ג'והן הנטר הצליח לבצע הזרעה מלאכותית מוצלחת באשה, שבעלה סבל מהיפוספדיאס⁶, בשנת 1785.

עידן ההזרעה המלאכותית המודרנית — עידן זה החל למעשה רק במחצית השנייה של המאה הי"ט למניין האומות, לאחר הצלחותיו של הגניקולוג האמריקאי מריון סימס, בשנת 1866. החלוץ בהזרעה מלאכותית מתורם זר היה האמריקאי רוברט דיקינסון, בסוף המאה הי"ט⁷. מאז שנת 1940 הוחל בשימוש בכנק זרע, על ידי שיטות הקפאה של זרע לזמן ממושך.

בשנת 1986 הוטל איסור כללי על שימוש בזרע טרי של תורם זר בגלל בעיית האידס. הדרישה היא להקפיא זרע נתנם

א. הגדרת המושג

הזרעה מלאכותית היא פעולה רפואית של החדרת זרע בהזרקה לנרתיקה או לרחמה של האשה, ללא קיום יחסי מין.

מבחינים בשלושה מצבים של הזרעה מלאכותית, בהתאם למקור הזרע: הזרעה מהבעל, כשהוא תורם הזרע¹; הזרעה מתורם זר, כשגבר שאיננו בעל-האשה הוא התורם, או שהזרע נלקח מבנק זרע²; הזרעה מעורבת, שבה משתמשים בתערוכת של זרע הבעל וזרע מתורם זר³.

תהליך ההפריה ברחם האשה, ההריון והלידה, כולם ממשיכים להתרחש באופן טבעי לאחר ההזרעה המלאכותית, כבכל התעברות טבעית.

ב. רקע היסטורי

מקורות קדומים — מקורות בתלמוד ובמדרש⁴ דנים במפורש באפשרות של הזרעה שלא על ידי קיום יחסי מין מקובלים. מדובר בעיקר בהפריה האשה ברחיצה באמבטיה מזרע של איש שרחץ שם לפניו. עובדה זו ראויה להדגשה מיוחדת, כאשר אלו הם המקורות הראשונים בהיסטוריה האנושית לאפשרות כזו.

[6] *Insemination*, 1964. hypospadias [7] הראשון שסיכם את ההיסטוריה של הזרעה מלאכותית בבני אדם היה רולדר בספר — Rohleder H, *Test Tube babies*, 1934.

[1] artificial insemination from husband — [2] AIH artificial insemination from donor [3] AID — [4] AIHD — husband donor ראה להלן, הע' 21 ואילך. [5] Finegold WJ, *Artificial*

באיברי המין, או טיפול ציטוטוקסי או קרינתי כללי נגד גידולים ממאירים. בדרך זו ניתן יהא בעתיד להזריע מזרע הבעל לאשתו, גם בשלב בו יהא עקר.

למשך חצי שנה, ולוודא שתורם הזרע איננו חולה באידס.

ג. רקע מדעי

הזרעה מלאכותית מתורם זר — במקרים בהם לא ניתן לבצע הפריה מלאכותית מזרעו של הבעל ניתן לבצע הזרעה מלאכותית מתורם זר ידוע, או מבנק זרע. ההוריות הרפואיות לסוג זה של הזרעה, כוללות את המצבים הבאים: עקרות מוחלטת של הבעל¹¹; מחלות תורשתיות של הבעל¹²; אי-התאמה בקבוצות הדם בין הבעל לאשתו; הפרעות אימונולוגיות במערכת הרבייה; עקרות בלתי מוסברת של הזוג.

יש המוסיפים הוריות נוספות להזרעה מלאכותית מתורם זר, כגון: עקרות יחסית של הבעל עקב מיעוט תאי זרע, תנועתיות ירודה של תאי הזרע, או אחוז גבוה של זרעונים פגומים; הזרעה מלאכותית לאשה פנויה; הזרעה מלאכותית לשיפור הגזע, היינו במקרה שהבעל והאשה פוריים וחופשיים ממחלות תורשתיות, אך מעדיפים להזריע באשה זרע מאדם זר, שיש לו תכונות יוצאות דופן.

קיימים דיווחים בספרות המקצועית על הדבקה במחלות זיהומיות שונות בשימוש בזרע מתורם זר¹³. למשל, עד סוף שנת 1994 דווחו בעולם 12 נשים שנדבקו

כללי — הזרעה מלאכותית יכולה להתקיים רק במצבים בהם אין כל פגם בפוריות האשה, הן מבחינה אנטומית והן מבחינה פיזיולוגית.

קיימת הערכה שכ-8-15% מהזוגות הנשואים הם בלתי-פוריים, ומתוכם בכ-30% הבעל הוא העקר⁸. במקרים אלו נשקלת האפשרות של הזרעה מלאכותית.

הזרעה מלאכותית מבעל — ההוריות הרפואיות להזרעה מלאכותית מהבעל, כוללות בעיקר מצבים שבהם קיימת הפרעה אנטומית באיבר המין⁹, הפרעות פסיכולוגיות או רפואיות הגורמות לאי-אונות¹⁰, או מיעוט תאי-זרע של הבעל. בשנים האחרונות התפתחה מאד הטכנולוגיה של הפריה חוץ-גופית, וקיימות אפשרויות מעשיות להפריה ביצית של אשה אפילו מתא זרע בודד של בעלה, שאותו ניתן להשיג מהאשך עצמו, ולפיכך ההוריות להזרעה מלאכותית מזרעו של הבעל התרחבה מאד.

מצב אחר הוא תרומה מראש של זרע הבעל, לפני טיפול רפואי הכרחי שיגרום לסירוסו או לעיקורו, כגון טיפול כירורגי

Crister J and Linder JV, *Reprod Med Review* Finegold WJ, :13] 4:9, 1995. ראה: [13] *Artificial Insemination*, 1964; McCurie-Cohen M, et al, *N Engl J Med* 300:585, 1979; א. שטינברג, אסיא, א. מהדור' שלישית,

[8] Wu and Baneroff, *BMJ* 290:1417, 1985. וראה ע' פוריות ועקרות. [9] כגון hypospadias. [10] impotence. וראה ע' פוריות ועקרות, הע' 48 ואילך. [11] כגון — aspermia; azoospermia; necrospermia [12] ראה —

במחלת האיידס כתוצאה מהזרעה מלאכותית מתורם זר¹⁴. ואמנם מדינות רבות ניסחו הנחיות מפורטות לבדיקות-סיקור מניעתיות. בישראל קיימות תקנות המגבילות שימוש בזרעונים קפואים רק לאחר שבבדיקת דם של תורם הזרע ששה חודשים לאחר הקפאתם לא היתה עדות לנוגדני נגיף האיידס¹⁵. תקנות דומות קיימות גם בכמה מדינות אחרות. לפיכך הסיכון להעברת מחלות מדבקות בדרך של הזרעה מלאכותית הוא נמוך. אכן גם כיום יש עדיין סכנה להעברת מחלות מדבקות בדרך הזרעה מלאכותית מתורם זר, מכיוון שבמדינות רבות שאין חובה חוקית לבצע בדיקות סיקור, וכן אין חובה לנהל רישום ואיתור של תורמים¹⁶. אשר על כן קיימת חובה להקפיד על בריאותו של התורם מבחינה גנטית וזיהומית, על מנת למנוע מחלות תורשתיות וזיהומיות בנתרמת ובולד שיווצר מההזרעה. כמו כן יש להקפיד על רישום מדוייק של נתוני התורם, כדי לאפשר מעקב וביקורת, וכדי למנוע נשואי עריות¹⁷.

הפעולה הרפואית-טכנית של הזרעה מלאכותית היא, יחסית, פשוטה וקלה. הזרקת הזרע נעשית לנרתיק, לצוואר הרחם, או ישירות לתוך חלל הרחם. קיימת גם שיטה של ריכוז הזרע בתוך כוסית מיוחדת, והשמתה על צוואר הרחם; שיטה זו יכולה להיעשות על ידי בני הזוג

בעצמם, ללא צורך בעזרת רופא¹⁸.

מבצעים את ההזרקה 1-3 פעמים במחזור. בהזרעה מתורם זר, יש המשתמשים בזרעו של אותו תורם בכל ההזרעות, ויש המשתמשים בזרעם של תורמים שונים בכל מחזור. ההריון קורה בממוצע לאחר כ-4 מחזורי הזרעה.

שיעור ההצלחה הממוצע בגרימת הריון על ידי הזרעה מלאכותית מזרע הבעל נע בין 62%-18% בהתאם לשיטות השונות, והצלחת ההזרעה מתורם זר עם זרע טרי הוא כ-70%, ועם זרע מוקפא הוא כ-50%.

ההערכה היא, שבארה"ב מבוצעות כ-75000 הזרעות מתורם זר כל שנה, וכי בארה"ב נולדים מידי שנה 20,000-10,000 תינוקות על ידי הזרעה מלאכותית¹⁹.

המצב בישראל — בשלהי המאה ה-20 היו בישראל עשר בנקים של זרע, הממוקמים בבתי החולים הגדולים ברחבי הארץ. בעקבות ההצלחות בהפריה חוץ גופית מתאי זרע בודדים, כמעט שלא מבצעים עוד הזרעה מלאכותית מתורם זר בין בני זוג. רוב הנשים הבאות לטיפול בהזרעה מלאכותית הן פנויות ובגיל מתקדם יחסית. תורמי הזרע הם אנשים צעירים עד גיל 30 שנה, רובם פנויים. דגימות הזרע נבדקות לאיידס, מחלות מין,

Commission for the Study of Ethical Problems in Medicine and Biomedical and Behavioral Research, *Screening and Counseling for Genetic Conditions*, 1983, Allen NC, et al, *Fert Steril* [18] pp. 68-70 44:569, 1985

תשמ"ב, עמ' 128-141. [14] ראה סיכום הנתונים במאמר — Araneta MRG, et al, Guinan ME, *JAMA* 273:854, 1995 273:890, 1995. [15] חזר שירותי אשפוז, משרד הבריאות, חזר מס' 31/89. [16] ראה — Guinan שם. [17] President's

אמנם יש מי שכתב שזה מעשה ניסים הוא²², ויש מחלוקת אם אמנם בפועל יתכן הריון על ידי הזרעה באמבטיה²³, אך מכל מקום הרעיון שדבר כזה אפשרי מוזכר לראשונה בהיסטוריה האנושית בתלמוד²⁴. יש לציין, שרופאים בעת העתיקה ובימי הביניים האמינו שאמנם קיימת אפשרות להריון שלא כדרך כל הארץ, כגון באמבטיה²⁵.

מקור נוסף הוא האגדה, המוסרת כי בן סירא היה בנה של בת ירמיהו, שהתעברה באמבטיה מירמיהו אביה²⁶. דורשי רשומות כתבו, שהואיל ונולד מקליטת זרע בלי תשמיש קראו לו 'בן-זרע', וכשגדל והיה בוש בשם זה, הפך להיקרא 'בן-סירא', שהוא בגימטריא ירמיהו. אכן, יש מהפוסקים שפקפקו באגדה זו, ולא סמכו עליה להוצאת מסקנות הלכתיות²⁷.

מקור הלכתי נוסף הוא פסק ההלכה של אחד הראשונים, שאין לאשה לשכב על סדינים ששכב עליה איש אחר, שמא

צהבת זיהומית ותיי-זקס בלבד. לא מתבצעות בדיקות-עומק רפואיות או חברתיות אחרות. נלקחות מנות זרע רבות מכל תורם, אך אין נתונים על מספר המנות הללו. כמו כן עד ראשית המאה ה-21 לא היה קיים פיקוח על תורמי הזרע בין בנקי הזרע השונים, כך שאותו תורם יכול לתרום בכמה בנקים לזרע. פי נתונים בלתי רשמיים, קיימת הערכה שבשלהי המאה ה-20 נולדו כל שנה כ-500-800 ילדים כתוצאה מהזרעה מלאכותית מתורם זר.

הזרעה מתורם מת – ניתן לבצע שאיבה של תאי זרע מאדם שמת בתוך 24 שעות לאחר המוות²⁰.

ד. מקורות הלכתיים

מהתלמוד משמע, שחז"ל ידעו על אפשרות של עיבור, שלא על ידי קיום יחסים כדרך כל הארץ, היינו כאשר גבר הטיל זרעו למים באמבטיה, והזרע נכנס לרחם האשה שהתרחצה שם אחריו²¹.

דאפילו; תויו"ט כריתות ב ד; בראשית רבה, נג י, ובפי' מתנות כהונה שם. וראה עוד באריכות על האפשרות להתעברות באמבטי, ועל הבעיות ההלכתיות הנוגעות לאפשרות זו במאמרים – הרב י. נבון, תחומין, יא, תשי"ג, עמ' 261 ואילך; Reichman E, *Tradition* 31(1):64, 1996. וראה עוד: Preuss J, *Biblical and Talmudic Medicine*, p. 464. [25] ראה שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רסג; אמטוס לוויטנוס, הובאו דבריו בספר Friedenwald H, *The Jews and Medicine*, 1944, Vol. 1, p. 386, וכן בספרו של פרויס עמ' 464; מעשה טוביה, ח"ג עמ' 118; פחד יצחק, ע' בן בתו. וראה סיכום דעות רפואיות שונות מימי הביניים במאמר – Reichman E, *Tradition* 31(1):64, 1996. [26] ראה בימדרש אלף-בית

Araneta MRG, et al, *JAMA* 273:854, [19] 1995. [20] ראה להלן הע' 129 ואילך. [21] חגיגה טו א: "שאלו את בן זומא, בתולה שעיברה, מהו לכהן גדול וכו', חיישינן שמא באמבטי עיברה". [22] פי' הר"ח, חגיגה שם. [23] ראה בהערות ארצה"פ סי' א סקמ"ב. וראה עוד בחסדי דוד על התוספתא יבמות פ"ח, ובשו"ת עין יצחק, חאבה"עז סי' יד. מבחינה מדעית ניתן לומר, שבתנאים מיוחדים של חומציות המים והרכב המלחים בהם יש אפשרות לתאי זרע לשרוד, אך מצבים כאלו הם נדירים. [24] האפשרות של עיבור באמבטיה נלקחה בחשבון גם בעניינים אחרים. ראה: רב האי גאון, תשובות הגאונים סי' כה; סי' כריתות, לשון לימודים, שער ב אות ע; תוס' יבמות יב ב ד"ה

תתעבר משכבת זרעו, ועלול אח לשאת את אחותו; אך אין הנשים נזהרות לשכב על סדינים ששכב בעליהן גם בעת נידתן, כי הולד שעלול להיוולד כתוצאה מכך הוא כשר לחלוטין²⁸.

ה. פרטי דינים

הזרעה מלאכותית כשתורם הזרע הוא בעל האשה

הוצאת זרע — יש אומרים, שאסור לבעל להוציא זרעו על מנת להשתמש בו להזרעה באשתו, מחמת איסור השחתת זרע²⁹. נימוקיהם: בעת פעולת האוננות להוצאת הזרע הפעולה היא לבטלה, ולא

מועיל מה שאחר כך משתמש הרופא בזרע זה להפרות האשה; קיים חשש שמזרע זה לא תופרה האשה, ויתברר למפרע שהוצאתו היתה לבטלה; ישנם חששות לתקלות שונות, כגון ערבוב זרע הבעל עם זרע זר; חלק מהזרע יוצא לבטלה בכל מקרה, אף אם היתה הצלחה בהזרעה המלאכותית; איסור הוצאת זרע לבטלה הוא איסור עצמי, ולא תלוי בכוונה להוליד. ועוד יש מי שאסר הזרעה מלאכותית אפילו מבעל לאשתו, כי לדעתו אין הולד מתייחס אחרי בעל הזרע בדרך של הזרעה מלאכותית³⁰.

אכן, רוב הפוסקים סבורים, שאין כלל איסור השחתת זרע בהוצאתו מהבעל

דבן סירא, י"ד איזנשטיין, 1928, עמ' 43. אגדה זו מוזכרת בחיבוריהם של כמה ראשונים ואחרונים — ליקוטי מהרי"ל סי' ה'; שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רסג; חלקת מחוקק, אבהע"ז סי' א סק"ח; ברכ"י אבהע"ז א יד; פחד יצחק, ע' בן בתו; סי' גימטריאות לר' יהודה החסיד, דט"ז ע"ב; סדר הדורות אות ס; איגרת ביקורת להגריעב"ץ, עמ' כא. וראה עוד מאמרו של הרב י.ל. זלוטניק, סיני, יח (תשי"ז), עמ' מט-נ. וראה עוד פרטים על אגדה זו, וכן על אגדה הנוגעת לאמוראים שנולדו בדרך זו במאמר, Reichman E, *Tradition* 31(1):64, 1996. [27] ראה באריכות בענין אגדה זו מבחינת ההלכה — משל"מ אישות טו ד; תשובה מאהבה יו"ד סי' קצה, ח"ג תשובה שסו; בני אהובה, אישות טו ד; שו"ת ברית יעקב, חאבהע"ז סי' ד; שו"ת דברי מלכיאל, ח"ד סי' קז; יהודה בן זאב, בהקדמתו לס' בן-סירא, בשם הגר"י ברלין; הרב צ.ה. גראדזינסקי, הלכה ורפואה, ה, תשמ"ח, עמ' קלט-קנד; הגרש"ז אויערבך, נועם, א, תשי"ח, עמ' קמה-קסו; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער ד פ"א; הרפואה והיהדות, עמ' 233; מ. אמסעל, המאור, שנה ה, ניסן תשי"ד, עמ' 25-28. וראה בספר ההיסטוריה מהמאה הי"ז בשם 'צמח דוד' לרב דוד גאנץ, ח"א אלף רביעי עמ'

448, שדחה אגדה זו. וראה עוד ביקורת חריפה על אגדה זו בס' עוללות (הר"ר מרגליות) סי' יב עמ' 30-33 (נדפס בסוף ספרו מחקרים בדרכי התלמוד, תשמ"ט). [28] הרב פרץ (הוא כנראה רבינו פרץ בן אליהו, מבעלי התוספות) בהגהת סמ"ק ישן, הובאו דבריו בב"ח יו"ד סי' קצה; ט"ז שם סק"ז. ובשלטי גבורים, רפ"ב דשבועות, הביא דין זה בשינויים מסויימים בשם הר"ם (הוא מהר"ם מרוטנברג — ראה שו"ת מנחת יצחק, ח"ד סוסי' ה. אך ראה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נא שער ד פ"א אות ח, שיתכן וזה טעות סופר וצריך להיות מהר"פ, והוא-הוא המקור של רבינו פרץ). והחיד"א בברכ"י אבהע"ז סי' א אות יד, הביא נוסח אחר של דין זה מכתב-יד כפסק של מהר"ר שלמה מלונדון. על המשמעות של שינויי הנוסחאות בפסק זה ראה בשו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' נ; שו"ת יביע אומר, ח"ב חאבהע"ז סי' א; י. גרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 112-124. [29] שו"ת דברי מלכיאל ח"ד, סי' קז-קח; שו"ת תשובה שלמה ח"ב חאבהע"ז סי' ד-ה; שו"ת משפטי עזריאל חאבהע"ז סי' יט; שו"ת הלל אומר, חאבהע"ז סי' יט וסי' כד; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י; הרב א.ד. רובינשטיין, תל-תלפיות, שנת תרצ"ה, אות נה. ובדעת החזו"א

לצורך הזרעה באשתו³¹. נימוקיהם: אין בפעולה זו משום השחתת זרע, כי הכוונה היא לתיקון ולצורך מצווה, ואין הבדל אם מקיימים אותה כדרך כל הארץ אם לאו; אין לאסור את המותר על כשרים וטובים, בגלל פוחזים וקלי דעת, ולכן מכיוון שאין איסור מהותי בהזרעה מלאכותית, אין לאסור את הפעולה בגלל חששות של תקלות על ידי אנשים שאינם מקבלים את הנחיות הפוסקים.

שיטות — אם הבעל הוא רופא, ויודע לבצע את ההזרעה, עדיף שיזריק את זרעו באשתו בעצמו, ולא על ידי רופאים אחרים³².

יש מי שהציעו לקחת מהבעל כמות גדולה של זרע, לשמרו באחסון מתאים, ולהשתמש בו בפעמים חוזרות, עד להריון מוצלח, כי בכך ממעטים בהוצאת זרע, ובתנאי שיש הקפדה נאותה על בנק הזרע, שלא ישתמשו באותו זרע לנשים אחרות³³.

לאחר חבלה בחוט השדרה — חולה במחלה ממארת, הדורשת הקרנה או טיפול כימותרפי, ויש חשש סביר שזרעו ייפגע, מומלץ מבחינה רפואית להוציא מזרעו קודם הטיפול המעקר, כדי שיוכלו להשתמש אחר כך בזרע זה להזרעה מלאכותית באשתו. בעניין זה יש מי שכתבו, לחלק בין רווק לנשוי, שבנשוי מותר כיוון שהוא כבר חייב בפריה ורביה, אך ברווק הדבר אסור, שכן בזמן הוצאת הזרע אין הוא מחויב עדיין במצות פריה ורביה³⁴; יש מי שכתבו, שגם רווק מותר להוציא זרעו ולהקפיאו, אם יש חשש שיתעקר עקב טיפול הקרנתי או כימותרפי, שכן חיוב פריה ורביה בעיקרו חל גם על רווק, והוצאת הזרע נעשית בשביל הולדה, ולכן אין זה גדר לבטלה³⁵; ויש מי שכתבו, שמצד עיקר הדין אין כל הבדל בין רווק לנשוי, מפני שגם הרווק חייב לשאת אשה, ולקיים מצות פריה ורביה, אלא שאין חיוב לנקוט בדרך כזו, ואין לעשות דבר זה, כי לא כך היא השקפת התורה³⁶.

הוצאת זרע לפני טיפול מעקר, או

בעיה דומה קיימת בנפגעי חוט השדרה.

— ראה בשו"ת צ"ץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער ד פ"ו, שכנראה אוסר אף הוא. [30] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תרע. [31] שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מג; שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רסח; שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צו; שו"ת פרי הגדה ח"ג סי' נג; שו"ת עמק הלכה ח"א סי' סח; הגהות הר צבי על הטור, אבהע"ז סי' א; שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' נ; שו"ת יביע אומר ח"ב חאבהע"ז סי' א; סתרי ומגיני סי' מה; הגרש"ז אויערבאך, נועם, א, תשי"ח, עמ' קמה-קסו (שו"ת מנחת שלמה ח"ג סי' צח); הרב מינצברג, נועם, שם עמ' קכט; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"א סי' עא; שם, ח"ב סי' יא וסי' יח; שם, ח"ד סי' לב אות ה; שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה; שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' סט; הרב א.צ.

רבינוביץ, תחומין, ב, תשמ"א, עמ' 510-511. בעניין עמדת האדמו"ר מ.מ. שניאורסון מלובביץ — ראה אסיא, חוב' סא-סב, תשנ"ח, עמ' 47 ואילך. [32] שו"ת אגרות משה, חו"ד ח"ג סי' נד סוף אות א. ויש להעיר, שלפי שיטה זו יש עדיפות הלכתית בביצוע ההזרעה ע"י שימוש בכוסית המכילה את זרע הבעל ומושמת על צואר הרחם של האשה, שכן דרך זו יכולה להתבצע ע"י בני הזוג בעצמם. [33] מ. דרורי, תחומין, א, תשמ"מ, עמ' 288; הרב א.צ. רבינוביץ, תחומין, ב, תשמ"א, עמ' 511. [34] שו"ת בנין אב, ח"ב סי' סא. וכתב שם, שכן פסק גם הגרי"ש אלישיב; שו"ת תשובות והנהגות, ח"ג סי' תו. וטעמו לאיסור משום שלשיתו אין הולד מתייחס אחרי בעל הזרע בהזרעה מלאכותית.

הילד שיגדל ללא אב³⁹.

תנאים להזרעה – גם המתירים הוצאת זרע מהבעל לצורך הזרעתו באשתו, לא התירו אלא בשעת צורך גדול, ובצירוף סייגים שונים:

ההיתר מוגבל לזוגות חשוכי-ילדים במשך עשר שנים לפחות, אשר ללא הזרעה מלאכותית יבואו לידי גירושין⁴⁰. יש שהגבילו את משך העקרות לחמש שנים⁴¹, או לשנתיים⁴², או שיש לשקול כל מקרה לגופו⁴³, ויש מי שכתב, שאם התברר למעלה מכל ספק שבדרך הטבע אין שום תקווה לפוריות, בוודאי מותר לעסוק בהזרעה מלאכותית גם לפני עשר שנים⁴⁴. ולפיכך, מי שהרופאים קבעו בוודאות שלא יוכל להוליד ילדים בדרך כל הארץ, יכולים להזדקק לשיטת ההזרעה המלאכותית מרגע האבחנה הרפואית.

דרושה החלטת שני רופאים שדרך זו יעילה, היינו שאין כל הפרעה בפוריות האשה, ויש סיכוי סביר שזרעו של הבעל יצליח להפרות את אשתו.

יש צורך בהקפדה ובהשגחה יתירה על הרופאים לא לערבב או להחליף את זרעו

פגיעה בחוט השדרה גורמת להפרעה בהוצאת הזרע, ולהפרעה בדרכי ייצור הזרע, כך שבבועיים לאחר חבלה בחוט השדרה הופכים הנפגעים לעקרים. במחקר אחד התברר, שניתן להוציא זרע בדרכים טכניות מנפגעי חוט השדרה שבבועיים הראשונים לאחר הפגיעה בדרך של החדרת מטמר לפי הטבעת, אשר בעת הפעלת גירוי חשמלי נגרמת זיקפה והוצאת זרע, לשמר את הזרע בהקפאה, ולהשתמש בו להזרעה מאוחרת³⁷. אמנם איכות הזרע המופקת בדרך כזו היא פחותה מזו המופקת בדרך כל הארץ, אך היא יעילה מספיק להביא להריון³⁸. מבחינה הלכתית, הדיון בשאלה זו זהה לדיון בחולים שנוזקים להקרנה או לטיפול כימותרפי במחלות ממאירות, ורוצים להוציא זרע לפני הטיפול המעקר, כדי להשתמש בו מאוחר יותר.

הוצאת זרע מבעל שהוא מחוסר הכרה – אף שלא הבעל ולא האשה מקיימים מצות פריה ורבייה בדרך זו, הרי מעיקר הדין אין איסור בדבר זה, כי הוצאת הזרע נעשית לצורך הולדת ילדים, ובפרט אם אין לזוג כלל ילדים. אכן יש מי שאסר פעולה זו, מחשש להוצאת לעז על האשה ועל הוולד, לפריצות, ולפגיעה בטובת

1994. [38] ראה Hovav Y, *Hum Reprod* 12:3170, 2002. [39] הרב ג. ויצמן, תחומין, כה, תשס"ה, עמ' 59 ואילך. [40] שו"ת מהרש"ם שם; שו"ת יביע אומר שם; שו"ת מנחת יצחק שם. וראה עוד בשו"ת בני בנים ח"א סי' לב. [41] שו"ת אגרות משה חאבה"עו ח"ב סי' טז. [42] חזו"א, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאבה"עו סי' כג סק"ב. [43] שו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער א.

עיי"ש. [35] הרב צ.ש. שושארד, אסיא, נא-נב, תשנ"ב, עמ' 291 ואילך. וכתב שם, שכן פסק גם הגר"ד פיינשטיין; הרב מ. קורצטג, אסיא שם, עמ' 294 ואילך; שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' סט. וראה עוד מאמריהם של ד. מלאך ומ. הלפרין, אסיא, שם עמ' 299 ואילך ועמ' 303. [36] הגר"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חאבה"עו סי' כג סק"א. [37] Mallidis C, et al, *Lancet* 343:1072, [37]

שיטת ההוצאה של הזרע – יש מי שכתבו, שהדרך העדיפה היא, שישמש עם אשתו כדרך כל הארץ, והרופא ישאב את הזרע מהנרתיק⁵¹; ויש מי שכתבו, שהדרך העדיפה היא 'דש מבפנים וזורה מבחוץ', דהיינו משגל נסוג⁵², ולדעתם הדרך לשאיבת הזרע אחרי תשמיש היא פריצות, כיוון שצריך לשמש בבית הרופא⁵³.

ואם אי אפשר בדרך זו, יש שהתירו הוצאת הזרע על ידי לבישת כובעו⁵⁴ על איבר המין בשעת תשמיש⁵⁵, ומכל מקום טוב לעשות חור קטן בכובעו⁵⁶.

אם הוא אסור בתשמיש, כגון שאשתו נידה, יש מי שהתיר להביא עצמו לידי קישוי, על ידי שיסתכל במקומות המותרים בנידה, ויוציא זרעו לכלי זכוכית⁵⁷.

אכן, אין כל היתר להוצאת הזרע באוננות ביד או בכלי, שלא בדרך תשמיש⁵⁸.

הגרש"ו אויערבאך, נועם, שם. [50] שו"ת אשל אברהם, פירות גינוסר סי' ו'; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נא שער ד פ"ו. [51] הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, אב-אלול תשכ"ד; כתבי הגר"י הענקין, ח"ב תשובות איברא סי' עג. [52] שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צז; שו"ת אגרות משה חאבהע"ז ח"א סי' ע-עא, ושם ח"ד סי' לב אות ה. וראה בשו"ת אבני נור חאבהע"ז סי' פג. [53] שו"ת אגרות משה, שם בח"א. [54] condom. [55] שו"ת אגרות משה חאבהע"ז ח"א סי' ע-עא; שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קח; שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צז; הגרש"ו אויערבאך, הובא בנשמת אברהם חאבהע"ז, סי' א עמ' ח. [56] הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם שם. [57] שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"ב סי' יח, וח"ד סי' לב אות ה.

של הבעל בזרע זר⁴⁵.

יש מי שכתב, שהיתר ההזרעה המלאכותית הוא לאו דווקא לצורך קיום מצות פריה ורביה, ולפיכך גם מי שיש לו כבר בן ובת, מותר בהזרעה מלאכותית, כדי לקיים 'לשבת יצרה' ולערב אל תנח ידך⁴⁶; ויש מי שהסתפק בדין זה⁴⁷; ויש מי שכתב, שההיתר הוא דווקא לצורך קיום מצות פריה ורביה מן התורה, אבל לא לתוספת ילדים מדין 'לשבת יצרה' ולערב אל תנח ידך⁴⁸.

נידה – לאחר ביצוע הזרקה הזרע לנרתיק האשה, אין היא נחשבת כנידה, ואף על פי שאי-אפשר לפתיחת הקבר בלא דם, כאן אין חשש זה, כי המחט דקה ונכנסת בקלות⁴⁹.

לשיטות המתירים הזרעה מלאכותית מבעל לאשתו, אין איסור לעשות פעולה זו סמוך לוויסתה⁵⁰.

[44] הגר"ש וואזנר, בתשובה שפורסמה בכרך ג של האנציקלופדיה ההלכתית-רפואית, מהדורה ראשונה, עמ' כג (פורסם בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רנא אות י). [45] שו"ת יביע אומר שם; הגרש"ו אויערבאך, נועם, שם; שו"ת מנחת יצחק, שם; שו"ת אגרות משה, שם; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נא שער ד. וראה שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נז, שאם רופא יודע שמערבבים זרע אחר בזרעו של הבעל, חייב לגלות דבר זה לבעל. [46] הגרש"ו אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאבהע"ז סי' כג סק"ב. [47] שו"ת בנין אב, ח"ב סי' ס אות יא. [48] הגר"ש וואזנר, בתשובה שפורסמה בכרך ג של האנציקלופדיה ההלכתית-רפואית, מהדורה ראשונה, עמ' כג, ובשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רנא אות יא. [49] שו"ת זקן אהרן חאבהע"ז מהדו"ת סי' צז;

ההזרעה לאחר הטבילה⁶³; ויש מי שחלק על עצה זו, והעדיף שתבוצע ההזרעה בימי ליבונה ללא טבילה מקודם⁶⁴. נימוקו: חומרא זו עלולה להביא לידי קולא, שבעלה עלול להקל ולשמש עמה.

הפוסקים דנו בחיובים מסויימים, אם מקיימים אותם בדרך של הזרעה מלאכותית מהבעל:

בעניין מצות פריה ורביה — יש הסבורים, שבהזרעה מלאכותית לא מקיים מצות פריה ורביה, כי מצווה זו מתקיימת דווקא בדרך כל הארץ⁶⁵; יש הסבורים, שדווקא בנתעברה באמבטיה לא מקיים מצות פריה ורביה⁶⁶, כי מצווה זו טעונה מעשה, וכאן הוא חסר מעשה-המצווה, אבל בהזרעה מלאכותית יש מעשה מסויים לצורך המצווה, ולכן קיים מצווה זו⁶⁷; ויש הסבורים, שבכל מקרה מקיים מצות פריה ורביה, שכן אין המצווה תלויה

ביוץ מוקדם — במקרה שהפוריות נמנעת בגלל ביוץ מוקדם של האשה, וחוסר יכולתה להיטהר מנידתה בזמן המתאים להפרייתה כדרך כל הארץ — יש הסבורים, שאסורה גם בהזרעה מלאכותית מבעלה⁵⁹. נימוקם: בן הנידה הוא עז פנים ופגום בטבעו⁶⁰, ותכונה זו לא תלויה באיסור הביאה, אלא בטומאת הנידה של האשה; ויש הסבורים, שמותרת ההזרעה מבעל לאשתו בימי ליבונה⁶¹. נימוקם: כיוון שאין ביאת איסור, הולד כשר לגמרי, והיינו שאיסור כרת על הבא על הנידה הוא רק על ידי תשמיש הביאה. ובמקרה זה צריך להוסיף עוד ארבעה ימים לספירתה, שמא פלטה שכבת זרע, ולא צריכה להוסיף חמישה ימים⁶².

כדי לצאת מידי איסור נידה מן התורה, כתבו הפוסקים שתטבול האשה לאחר שבעה ימים מתחילת וסתה, קודם ימי ליבונה, כדין נידה דאורייתא, ויבצעו את

סי' א; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"ב סי' יח; שו"ת יביע אומר ח"ב חאבהע"ז סי' א; הגרי"ז מינצברג, נועם, א, תשי"ח, עמ' קכט; הגר"ש אויערבאך, נועם, א, תשי"ח, עמ' קמה-קסו; שו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' נ, ושם גם בשם הגרש"ד כהנא, אב"ד ורשה; י. נס, הפרדס, שנה לב, תשרי תשי"ח, עמ' 27; שו"ת ציץ אליעזר, שם. וראה מה שכתב בשו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צו. וראה באריכות סיכום השיטות השונות במאמרו של י. גרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 112-124. [62] הגרי"ז נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חיו"ד סי' קצו סק"א. [63] הפוסקים בהע' 59 לעיל. [64] שו"ת אגרות משה, שם. וראה בשו"ת ציץ אליעזר, שם, מה שדחה דבריו. [65] שו"ת משפטי עוזיאל, חאבהע"ז סי' יט; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י. [66] ראה — ט"ז אבהע"ז שם; שאילת יעבץ, ח"א סי' מג; בגדי ישע סי' קכג;

[58] כנ"ל בהערה קודמת. וראה בזה בשו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מג; שו"ת אחיעזר ח"ג סי' כד אות ד. וראה עוד בעניין השיטות ללקיחת זרע בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער א פ"ב. וראה ע"ע זרע; פוריות ועקריות. [59] שו"ת דברי מלביאל ח"ד סי' קז; שו"ת מהרש"ם, ח"ג סי' רסח; שו"ת חשב האפוד, סי' קמ; הרב ק. כהנא, "האיש וחזונו", עמ' 33 אות ז, וכן הרב ק. כהנא, טהרת בת ישראל, מהדור' ששית, תשל"ז, עמ' 135, אות (ג), הוראה מבעל החזון-איש; הגרי"ז טיטלבוים מסאטמר, המאור, שנה טז, אב-אלול תשכ"ד; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י; הרב ח.ל. זאקס, הפרדס, שנה לו, תשרי תשכ"ב; שיעורי שבט הלוי, הל' נידה, סוף הפתיחה. [60] מס' כלה; זוהר, פר' מצורע; ויקרא רבה, מצורע, טו. וראה בשערי תשובה לרבינו יונה, אות כה; ביאור הגר"א, אבהע"ז סי' ד סק"ל. [61] הר צבי, הגהות על הטור אבהע"ז

במעשה הבעילה, אלא בתוצאה של לידת
ולד חי⁶⁸.

יש מי שכתב, שאמנם אין מקיימים
מצות פריה ורביה בהזרעה מלאכותית, אך
מצות 'לשבת יצרה' מקיימים⁶⁹.

בעניין פדיון הבן – הבעל חייב
בפדיונו כרגיל ובברכה, כי הוא נחשב כבנו
לכל דבר⁷⁰.

בעניין ייבום – אם הוציאו זרע
מהבעל לצורך הזרעה והוא מת לפני
ההזרעה, ואחר כך הזריעו באשתו וילדה,
אין זה פוטר אותה מייבום⁷¹. הטעם:
בשעה שמת הבעל היה עדיין מחוסר
מעשה של הכנסת הזרע לגוף האשה, אבל
מיד חל עליה חובת ייבום.

הזרעה מלאכותית ביבם ליבמתו, לא
קיים בדרך זו מצות ייבום, כי מצווה זו
תלויה במעשה ממש⁷².

בעניין מילה – יש שהסתפקו אם נולד
בן מהזרעה מלאכותית בשבת, אם למולו
ביום השמיני, שהוא שבת⁷³; יש מי
שסבור, שאמנם אין מילה כזו דוחה
שבת⁷⁴; ויש מי שסבור, שדינו כתינוק
שנולד בצורה רגילה, ומילתו דוחה
שבת⁷⁵.

טומאת לידה – יש מי שנסתפק, אם
יש דין של טומאת לידה לאשה שילדה
לאחר הזרעה מלאכותית⁷⁶.

גדרי חיוב – לשיטת המתירים הזרעה
מלאכותית מבעל לאשתו, ולשיטת
הסוברים שבדרך כזו מקיימים מצות פריה
ורביה, או מצות 'לשבת יצרה', בוודאי יש
חיוב על הרופא להזדקק לבקשת זוג עקר
לסייע להם ללדת ילדים בדרך זו. לשיטת
הסוברים שאין מקיימים מצות פריה ורביה
כלל בשיטה של הזרעה מלאכותית, אין
חיוב על בני הזוג להזדקק לשיטה כזו,
שכן מצות פריה ורביה לא חלה בזוג

ברכ"ו, אבהע"ז סי' א אות יד; מהר"ם שיק על
תרי"ג מצוות, מ' א. [67] שו"ת דברי מלכיאל,
ח"ד סי' קז; שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צז; שו"ת
עמק הלכה, ח"א סי' סח; הגהות הגרצ"פ פרנק
על טור אבהע"ז סי' א; שו"ת מנחת יצחק, ח"א
סי' נ; שו"ת יביע אומר, ח"ב אבהע"ז סי' א;
שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' כז. [68] חלקת
מחוקק, שם; בית שמואל, שם; שו"ת בית יעקב
סי' רכב; חסדי דוד, שם; מנחת חינוך, מ' א; אבני
משפט, אבהע"ז סי' א סק"ח; שו"ת לבושי
מרדכי, סי' קט; שו"ת שאילת יעקב סי' מא.
[69] הרב שפירא, נועם, א, תשי"ח, עמ'
קלח-קמב; שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' ט.
[70] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת
אברהם ח"ד אבהע"ז סי' א סק"ב; הגר"ע יוסף
בהערותיו לנשמת אברהם ח"ד עמ' רכח.
[71] הגרש"ז אויערבאך, נועם, א, תשי"ח, עמ'

קמה-קסו. וראה באריכות מאמרו של י. גרין,
מאזני משפט, כרך ב, עמ' 207 ואילך, 2001-2002.
[72] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם; שו"ת ציץ
אליעזר, שם. [73] הגרש"ז אויערבאך, נועם,
שם; הרב א.י. ניימרק, נועם, א, תשי"ח, עמ'
קמג-קמד. נימוקם: היתר חילול שבת לצורך
מילה נלמד מהפסוק אשה כי תזריע וגו' וביום
השמיני ימול (ויקרא יב ב-ג; שבת קלה א),
ומדברי הר"ח בחגיגה טו א, משמע, שאם אין
ההזרעה כדרך כל הארץ, איננה בבחינת אשה כי
תזריע, וממילא לא חל עליה ההיתר הנלמד
מאותו ענין. וראה בשם הגרש"ז אויערבאך
בנשמת אברהם, אבהע"ז סי' א עמ' ט. וכן
נסתפק בס' הברית סי' רס אות מח, וסי' רסב אות
צו. [74] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו בנשמת
אברהם ח"ד חיו"ד סי' רס סק"א. [75] הגר"ע
יוסף, בנשמת אברהם ח"ד עמ' רכו.

כאשר הבעל אינו מסוגל להוליד, והאשה חפצה בילדים, מהווה הדבר עילה לגירושין⁸⁶. יש מי שנסתפק בשאלה אם יאמר הבעל לאשתו, שמוכן הוא להפרותה בדרך של הזרעה מלאכותית, האם די בכך לסתור תביעתה לגירושין, ויש להכריחה על כך, או יכולה היא לטעון שרצונה בוולד בדרך כלל הארץ⁸⁷.

הזרעה מלאכותית מתורם זר שהוא יהודי

טעמי האיסור – לכל הדעות יש איסור בהזרעה מלאכותית לאשת איש מתורם זר שהוא יהודי.

יש הסבורים⁸⁸, שאיסור זה הוא מן התורה, מטעם 'ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה'⁸⁹, ולדעתם האיסור הוא על עצם קליטת הזרע האסור,

שהבעל עקר, כי לגביו אונס רחמנא פטריה, והאשה ממילא איננה מחוייבת במצות פריה ורבייה⁷⁷. אכן, אם בני הזוג רוצים וולד, מתוך רגשות של צורך במימוש הורות, יש לדון אם קיימת חובה על הרופא להזדקק לטיפול זה מכוח החיוב הכללי על הרופא של 'ורפא ירפא'⁷⁸. עקרות של בני זוג יכולה להיות מצב רפואי-נפשי קשה וחמור, וכדברי רחל: 'הבה לי בנים, ואם אין מתה אנכי'⁷⁹, ומי שאין לו בנים חשוב כמת⁸⁰, וכאלו הוא הרוס⁸¹, ועל כן טיפול בעקרות הוא בגדר טיפול רפואי. ובעיקר יש להביא ראיה שהבראה מעקרות נקראת רפוי, ממה שנאמר 'ורפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו'⁸². אמנם יש מי שכתב, שטיפול בעקרות איננו בגדר רפואה⁸³, ואשה עקרה אין דינה כחולה⁸⁴, אך פוסקים אחרים דחו זאת, וסוברים שאף טיפול בעקרות הוא בגדר רפואה⁸⁵.

ז. וראה: ב. שרשבסקי, דיני משפחה, מהדור' שניה, עמ' 288 ואילך. [87] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם. יש לציין, כי בית הדין הרבני בת"א, ביום כ"ה מרחשון תשכ"ה (הובא במאמרו של י. גרין, אסיא, ה, תשמ"ו, 124-125), קיבל את טענת האשה שרצונה להרות בדרך הטבע, וחייב את הבעל בגט, למרות שלפי המלצות הרופאים היתה אפשרות לתינוק מבחנה. [88] בני אהובה, אישות טו ד; שו"ת מערכי לב סי' עג; זכר לחגיגה, חגיגה טו א; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י; ר.מ. מאירי, הפרדס, שבט תשט"ז; הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, אב-אלול תשכ"ד, ושו"ת דברי יואל סי' קז-קי; מרגליות הים, סנהדרין נד ב אות ב; שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד, וח"ג סי' מה-מו; שו"ת ישיב משה, חאבהע"ז סי' א; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' צו; שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קעה; שו"ת תשובה שלימה, ח"ב חאבהע"ז סי' ד-ה; שו"ת

[76] שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' כו, על פי דברי הר"ח חגיגה בהערה קודמת. וספיקו אם דינו של הר"ח הוא דווקא בנתעברה באמבטיה, או גם בהזרעה מלאכותית. [77] ראה ע' פוריות ועקרות, הע' 152 ואילך. [78] ראה ע' רפואה, הע' 53 ואילך. [79] בראשית ל א. [80] נדרים סד א. [81] בראשית רבה מה. וראה בתו"ש בראשית פט"ז אות יא. [82] בראשית כ יז. [83] שו"ת שערי צדק חו"ד סי' קמג. [84] הגר"ש אלישיב, הובאו דבריו על ידי הרב י. זילברשטיין, בשיעוריו לרופאיו. [85] שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' מא אות ח; שו"ת בנין אב, ח"א סי' נו אות ג; שם ח"ב סי' ס אות א; שו"ת חמדת צבי ח"ג סי' מא. וראה עוד בס' שמירת שבת כהלכתה פל"ד הע' פב, ואולי הספק הוא רק לענין שבת, וצ"ע. וראה עוד בנידון בע' פוריות ועקרות, הע' 191 ואילך. [86] יבמות סה ב; רמב"ם אישות טו י; טושו"ע אבהע"ז קנר

ולאו דווקא בדרך קליטתו, ועיקר האיסור שלא יודע למי הזרע⁹⁰, וזה שייך גם בהזרעה מלאכותית מתורם זר. בשיטה זו יש מי שכתב, שחייב אפילו מיתה וכתר⁹¹, אך דחו דבריו⁹². פוסקים אחרים סבורים, שעיקר האיסור מן התורה הוא דווקא במעשה הבעילה האסורה והנאת הביאה, אבל אין כלל איסור מן התורה בהכנסת זרע זר לרחם אשת-איש שלא כדרך כל הארץ⁹³.

אכן, גם לשיטת הסוברים שאין איסור תורה בהחדרת זרע זר לאשת-איש, אוסרים הם מעשה זה מטעמים שונים. חלק מהבעיות משותפות להזרעה מכל תורם זר, כגון גוי או בנק זרע, וחלק מיוחדות להזרעה מתורם זר שהוא יהודי.

בעיות מוסריות: זהו מעשה תועבה ומעשה מכווער, וגורם לחילול משפחתי גדול⁹⁴; והוא מתועבות כנען ומצרים, ואסור מצד רגש הדת והיהדות⁹⁵; מעשה

הסמ"ק 'כיון דאין כאן ביאת איסור, הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר מש"ז של אחר; מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש סנהדרין ז ד, 'שאין לש"ז בעריות שום סרך לענין עונשין; מדין הנשים המסוללות זו בזו, דאסור רק משום פריצותה, אבל אינה נאסרת משום זונה (יבמות עו א), ופירשו הראשונים דהן מכניסות זו בזו הזרע שקיבלו מבעליהן. [94] שו"ת ציצ"א אליעזר ח"ג סי' כז. [95] שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד; שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה; שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קעה; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קעה; עזרת נשים ח"ג עמ' שיט. [96] כתבי הגרי"א הענקין, ח"ב תשובות איברא סי' עג; הרפואה והיהדות, עמ' 235; הרב מ. אמסעל, המאור, שנה טז, תשכ"ה, קונט' א, קמו. [97] שו"ת שרידי אש, שם. [98] Finegold, [99] א. שטינברג, pp. 33-34 (הע' 5 לעיל).

תשובות והנהגות, ח"ב סי' תרצ. [89] ויקרא יח ב. [90] על פי הרמב"ן עה"פ שם, וס' החינוך מ' לה. [91] הגר"י טיטלבוים שם. וראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ה חאבהע"ז סי' י. [92] ראה בשו"ת שבט הלוי, שם. וראה בשו"ת יביע אומר, ח"ב חאבהע"ז סי' א, מה שיש להקשות על לימוד הלכה מחודשת בזמננו ישירות מהפסוק. וראה עוד במאמרו של מ. דרורי, תחומין, א, תשמ"מ, עמ' 292-293. [93] שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"ג סי' קלב; שו"ת עמק הלכה, ח"א סי' סח; שו"ת משפטי עזיאל, חאבהע"ז סי' יט; שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה; שו"ת מנחם משיב סי' כו; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"א סי' עא; הגר"ש אויערבאך, נועם, א, תשי"ח, עמ' קמה-סו; שו"ת יביע אומר, שם; רא"מ בלוך, הפרדס, סיון תשי"ג; הרב מעדניק, הפרדס, סיון תשי"ג. הוכחותיהם: מדברי

בעיות הלכתיות: עקב העובדה שרק האם, הבעל והרופא יודעים מי הוא אבי

מהזרעה מלאכותית מאיש זר הוא ממזר [ראה להלן], יש לאסור הזרעה מלאכותית מהטעם שאסור להרבות ממזרים בישראל¹⁰⁷; עוד יש שאסרו הזרעה מלאכותית מתורם זר, מחשש לעידוד תרומת זרע, שמצד התורם בוודאי יש איסור חמור במעשה זה¹⁰⁸. כמו-כן יש להעיר על חשש איסור ייחוד בין בעל-האשה לבין בת שתיוולד מהזרעה זו. יהודי התורם זרע לאשה זרה עובר על איסור הוצאת זרע לבטלה¹⁰⁹, ואם הורפא הוא המוציא את הזרע, הרי הוא שותף בעבירה זו¹¹⁰.

בעיות נוספות הקשורות בהזרעה מלאכותית מתורם זר, כוללות שמירת סודיות רפואית, מסירת פרטים כוזבים לשלטונות המדינה, הצבא וחברות הביטוח, וכך בעיות רפואיות שיכולות להתעורר אם התורם חולה במחלה תורשתית, ובהיעדר מידע על האב

הילד, יכולים להיווצר סכוכים הלכתיים מרובים: חשש שמא ישא אח את אחותו מאביו שהוא בעל-הזרע¹⁰¹. ואמנם יש לציין שהחשד הזה התברר כאפשרי בעידן ההזרעות המלאכותיות, ואף על פי שחישוכים שונים מתארים אפשרות זו כנדירה ביותר, ייתכן שהיא שכחה יותר מהצפוי והידוע¹⁰²; חשש שהאם תיפטר שלא כדין מייבום וחליצה לאחר מות בעלה, בהנחה המוטעית שהוא היה אבי הילד¹⁰³; חשש שלתורם הזרע לא יהיו ילדים מאשתו, ואזי אשתו אסורה לעולם, ולא מועילה חליצה¹⁰⁴; חשש שהילד עלול להיחשב כיורש של בעל-האשה, למרות שלפי ההלכה מגיעה הירושה למישהו אחר, ונמצא שהוא גוזל, ומאידך, לא יקבל חלקו בירושה של בעל-הזרע, לפי השיטות שהוא נחשב כבנו לכל דבר¹⁰⁵; כאשר הבעל העקר הוא כהן, יטעו ויחשבו שהבן אף הוא כהן, אף על פי שנולד מהזרעה מאיש אחר¹⁰⁶; לשיטות הסוברים שהנולד

McCurie-Cohen M, et al, *N Engl J Med* 1979; 300:585. [103] שו"ת תשובה שלמה, שם; שו"ת זקן אהרן, שם; שו"ת שרידי אש, שם; שו"ת אגרות משה שם סי' יא; שו"ת מנחת יצחק, ח"ד סי' ה; שו"ת ציץ אליעזר, שם. [104] שו"ת קובץ תשובות ח"ג סי' קצ. [105] ר"מ מאירי, הפרדס, שבט תשט"ז; עזרת נשים, ח"ג עמ' שיט; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער ד. [106] שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' קמ. [107] רא"מ בלון, הפרדס, סיון תשי"ג; הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם. [108] הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, אב-אלול תשכ"ד. [109] שו"ת תשובה שלמה, ח"ב סי' ד; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז שם; שו"ת ציץ אליעזר, שם. [110] שו"ת ציץ אליעזר, שם. ויש לעיין בדין של בעל אשר תרם מזרעו לאשה אחרת, האם יש בכך מעשה כה מכוון שמצדיק עילה

אסיא, א, מהדו' ג, תשמ"ב, עמ' 128-141. Finegold, p. 92; Louros NC, *Int Surg* [100] 1973; 558:190. [101] שו"ת תשובה שלמה, ח"ב סי' ד; שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צז; שו"ת שרידי אש, שם; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"א סי' עא, ושם ח"ב סי' יא; שו"ת קובץ תשובות ח"ג סי' קצ; שו"ת ציץ אליעזר ח"ג סי' כו — על פי הגהות הסמ"ק, הובאו דבריו בב"ח יו"ד סי' קצה, ט"ז שם, סק"ו, שלטי גבורים פ"ב דשבעות. וראה: מ' אמסעל, המאור, שנה כד, תמוז-אב תשל"ב, עמ' 21-22. יש להעיר, שחשש זה נכון לשיטות הסוברים שהילד הוא בנו של בעל הזרע לכל דבר, או לפחות לחומרא, אכן בברכ"י אבהע"ז, סי' א סקט"ו, כתב שאינו מתייחס אחר בעל הזרע כלל, וממילא אין ענין לחשש שמא ישא אח את אחותו. [102] ראה: US Dem 10(23):3, 8, 1974; Finegold, p. 57;

הביולוגי יקשה לטפל בילד, או אם התורם נושא מחלה זהומית (כגון איידס)¹¹¹.

מלאכותית, ולעשותו ספק ממזר¹¹⁵.

זנות וניאוף — אשת-איש שקיבלה הזרעה מגבר זר — יש אומרים, שאסורה היא לבעלה כדין זנות וניאוף¹¹⁶; אך רוב הפוסקים סבורים, שאין האשה אסורה על בעלה, ולא על זה שנתעברה מזרעו, כי איסור זנות וניאוף הוא רק בדרך כלל הארץ¹¹⁷, ואיננה מתחללת לכהונה בעקבות מעשה זה¹¹⁸. הטעם, שכל עניין החללות הוא דבר הנעשה בגוף האשה, ולכן צריכה להיות דווקא שכיבת אדם.

הסכמת הבעל — אשה שהתעברה בהזרעה מלאכותית בלא ידיעת בעלה, ומבלי לקבל הסכמתו על כך, יש לחייבה לקבל גט מטעם 'עוברת על דת משה ויהודית', ואיבדה כתובתה¹¹². ואם הבעל מכריח את האשה להתעבר על ידי הזרעה מגבר זר, יש מי שכתב, שיש להכריחו לגרשה, ולתת לה את כתובתה¹¹³.

נאמנות האשה — אשת איש שהתעברה שלא מבעלה, איננה נאמנת לטעון שנתעברה באמבטיה או בהזרעה מלאכותית, כדי להתיר עצמה לבעלה¹¹⁴. הנימוק: עיבור על ידי אמבטיה או הזרעה מלאכותית לא שכיח. אמנם כיום הזרעה מלאכותית שכיחה, בוודאי יותר ממוכת עץ; מכל מקום נאמנת היא בטענה זו להוציא את בנה מוודאי ממזר, לשיטת הפוסקים שיש ממזרות בהזרעה

מעוברת ומינקת חברו — אם היתה מעוברת או מינקת בעקבות ההזרעה המלאכותית מגבר זר — יש אומרים, שאסורה לבעלה כ"ד חודש, כדין מעוברת ומינקת חברו¹¹⁹; ויש אומרים, שכיוון שההזרעה נעשית בעת היות האשה תחת בעלה והיא כבר אשתו, ובפרט כשהבעל מסכים לפעולה זו, לא חלה גזירת כ"ד חודש במקרה כזה¹²⁰, ומכל מקום אם

לאשתו לדרוש גירושין. [111] ראה: Johnson, WG, et al, *N Engl J Med* 304:755, 1981. [112] שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' כד; שו"ת אגרות משה ח"א סי' עא; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נא שער ד; שם, ח"ג סי' צו; שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קעה. [113] שו"ת שבט הלוי, שם. [114] בני אהובה, אישות טו ד; חידושי חת"ס, כתובות יג א; שו"ת בית יעקב ח"א סי' ד; שו"ת משפטי עוזיאל, ח"א סי' יט; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' נא שער ד פ"א; שם, ח"ג סי' צו. [115] שו"ת משפטי עוזיאל, שם. [116] שו"ת מערכי לב סי' עג; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה ח"א סי' י; הרב ש.א. יודלביץ, נועם, י, תשכ"ז, עמ' נו-קג; הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, שם. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ה, כתב שיש בזה משום פגם של זנות. [117] בני אהובה, אישות טו ד; משל"מ

אישות טו ד; תשובה שלמה ח"ב סי' ד; שו"ת משפטי עוזיאל, ח"א סי' יט; שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד, וח"ג סי' מו; הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם; שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה; הר"מ מאירי, הפרדס, שם; שו"ת אגרות משה, ח"א סי' עא; שם, ח"ב סי' יא; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' כז; שם ח"ט סי' נא שער ד; הרב בלאך, הפרדס, שנה כז, חוב' ט; מנחם משיב, עמ' קמג. [118] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם. וראה בשו"ת האלף לך שלמה סי' לה, שנסתפק בדין זה ביחס לנתעברה באמבטיה. וראה עוד בשו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד. [119] שו"ת חלקת יעקב, שם; שו"ת ציץ אליעזר, שם. [120] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם; שו"ת אגרות משה, שם. ובדין כ"ד חודש לאחר עיבור באמבטיה ראה מחלוקת הפוסקים — ברכ"י אבהע"ז א יד; שו"ת דברי מלכיאל, ח"ד סי' קז;

הרתה בעקבות ההזרעה המלאכותית מגבר זר, לכל הדעות חייבת להמתין שלושת חודשי הבחנה.

ייחוס הוולד – בן הנולד מהזרעה באמבטיה או מהזרעה מלאכותית – יש אומרים, שנחשב כבנו של בעל-הזרע לכל דבר, ולפיכך הוא אסור בקרובי בעל-הזרע, יורשו בנכסיו, אמו פטורה מייבום וחליצה, בעל הזרע קיים מצות פריה ורביה, וחייב במזונותיו¹²¹; יש אומרים, שהנולד מהזרעה באמבטיה דינו כבנו של בעל-הזרע רק לחומרא ולא לקולא, היינו אסור לישא אחותו מבעל-הזרע, אך אינו יורשו, אינו פוטר אמו מייבום וחליצה, ולא קיים בעל הזרע מצות פריה ורביה¹²²; ויש הסבורים, שגם אם בנתעברה באמבטיה דינו כבנו רק לחומרא, אבל בהזרעה מלאכותית דינו כבנו לכל דבר¹²³.

כרם שלמה, חאבהע"ז סי' יג; שו"ת מהר"ם שיק, חאבהע"ז סי' כו; שו"ת מנחת אלעזר, ח"ב סי' יב; ישועות יעקב, אבהע"ז סי' יג, בפירוש הארוך, סק"ח; נתיבות לשבת, חאבהע"ז סי' יג; שו"ת משפטי עזריאל, שם; שו"ת מערכי לב סי' עג – הסבורים שיש להפרישה כדין מעוברת ומינקת חבירו, ולעומתם שו"ת תורת חסד, סי' ג; שו"ת שאילת יעקב, סי' מב – שאין להפרישה, כי זה מצב לא שכיח. [121] שו"ת התשב"ץ ח"ג סי' רסג; פחד יצחק, ע' בן-בתו; ב"ש, סי' א סק"י; משל"מ, אישות טו ד; בגדי שש, אבהע"ז סי' א אות יא; שו"ת שאילת יעבץ, ח"ב סי' צז; פני משה, אבהע"ז סי' א; חלקת מחוקק, סי' א סק"ח; בני אהובה, אישות טו ד; שו"ת שואל ומשיב, מהדו"ג ח"ג סי' קלב; מחצית השקל, יו"ד קצה סק"יב; טורי אבן, חגיגה טו א; שו"ת בית יעקב סי' רכב; ערוך לנר, יבמות י א; זכר לחגיגה, חגיגה טו א; שו"ת משפטים ישרים סי' שצז; שו"ת דברי מלכיאל, ח"ד סי' קז; שו"ת שערי ישועה, חאבהע"ז שער א סי' ב; שו"ת שאילת

נימוקם: כשנתעברה באמבטיה לא ניתן להוכיח בבירור שמבעל זרע זה נתעברה, מה שאין כן בהזרעה מלאכותית.

וולד שנולד מזרע מוקפא אחרי מות תורם הזרע – יש מי שכתב, שלכתחילה אין להשתמש בזרע מוקפא של איש שהשאיר מזרעו שנלקח בחייו, ואפילו לצורך הפריית אשתו, מכיוון שאין בזה יצירת משפחה רגילה, ויש בכך פגיעה בוולד שיוולד בדרך כזו כשאין לו אב, אך מעיקר הדין אין כל איסור בכך, ובפרט שיש בזה משום גמילת חסד עם המת, וגמילת חסד עם האלמנה¹²⁴.

אם הזריעו זרע מוקפא באשה, והבעל נפטר מיד לאחר ההזרעה, בטרם היה סיפק לזרע להיקלט, ואחר כך נולד זרע של קיימא – יש מי שכתב, שהצאצא נחשב

יעקב, סי' מא; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י; הגר"ז מינצברג, נועם, שם; שו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' נ. וראה: י. אינדיג, דיני ישראל, ב, תשל"א, עמ' 85-93, שהוכיח מפוסקים שונים כשיטה זו. [122] ט"ז אבהע"ז, סי' א סק"ח; אפי זוטרי, אבהע"ז סי' א; חסדי דוד, תוספתא יבמות פ"ח; שו"ת בר-ליואי, חאבהע"ז סי' א; ברכי יוסף, אבהע"ז סי' א אות יד; אבני משפט, אבהע"ז סי' א סק"א; שו"ת משפטי עזריאל, חאבהע"ז סי' יט; שו"ת זקן אהרן, ח"ב סי' צז; שו"ת עמק הלכה, ח"א סי' סח. [123] שו"ת שרידי אש ח"ג סי' ה; שו"ת אגרות משה חאבהע"ז ח"א סי' י וסי' עא; הגר"ז אויערבאך, נועם, שם, והנ"ל, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חאבהע"ז סי' א סק"ב; הרב פרידמן, הפרדס, ספר היובל, עמ' 217; שו"ת מנחת יצחק, שם; שו"ת ציץ אליעזר, שם. אך ראה בתו"ש, כרך יז, מילואים, סי' ד אות טז, שהאריך להוכיח שגם בהזרעה מלאכותית לא נחשב כבנו. [124] במראה הבוק ח"ד סי' קכח-קכט.

כבנו של בעל הזרע לכל דבר, כולל לעניין ירושה, אך איננו פוטר את אמו מייבום וחליצה, מכיוון שבשעת מותו עדיין לא היתה מעוברת¹²⁵; אך רבים חלקו עליו, וסוברים שמיד עם כניסת הזרע לגוף האשה הרי זה נחשב כהריון, ואף אם הקליטה תתרחש לאחר כמה ימים, הרי זה פוטר מייבום וחליצה¹²⁶.

אם הזריעו זרע מוקפא באשה לאחר מות בעלה, היינו שהפשירו את הזרע המוקפא לאחר מות הבעל – יש מי שכתב, שאין לנולד שום יחס קירבה לתורם הזרע, אפילו לשיטות הפוסקים שבדרך גילה של הזרעה מלאכותית הוולד מתייחס אחרי תורם הזרע, שכן עם מותו של התורם פוקע קשר היחס. דין זה נכון לכל דיני התורה, כולל ענייני ירושה וייבום, ולפיכך חייבת האשה בחליצה לפני פעולת ההזרעה¹²⁷; ויש מי שכתב, שאם הזריעו זרע מוקפא לאשת התורם לאחר מותו, הרי הוא יורש את אביו, אך למרות זאת האשה חייבת ביבום וחליצה, מפני שבעת מותו של הבעל היה זה מחוסר מעשה של הכנסת הזרע לגוף אשתו, ומיד עם מותו חלה חובת הייבום, מה שאין כן לעניין ירושה, שלא קובע

המצב ברגע המוות דווקא¹²⁸.

הוצאת זרע לאחר מות תורם הזרע – יש מי שכתבו, שאם הסכים הבעל לפני מותו שיקחו ממנו זרע לאחר מותו לצורך הפריית אלמנתו, או שיש אמדן ברור שהוא היה מסכים לפעולה כזו, יש מקום להתיר פעולה זו¹²⁹; יש מי שכתבו, שלמרות שמבחינה הלכתית אין איסור בשימוש בזרע לאחר מות התורם, בין אם הזרע נלקח בחייו, והיה מוקפא, ובין אם הזרע נלקח לאחר מותו, אך פעולה זו איננה רצויה מבחינה חברתית ומבחינת טובת הוולד העתידי, ולכן יש להתיר הוצאת זרע לאחר מיתה רק במצבים חריגים, ורק לאחר שעבר זמן סביר מפטירת התורם, כך שהפעולה תוכל להתבצע על פי שיקול דעת הגיוני ולא רגשי¹³⁰; ויש מי שכתב, שאסור לשאוב זרע ממת בגלל איסור ניוול המת ובגלל איסור הנאה מן המת, וגם בדיעבד אם הפרו אשה מזרע שנלקח לאחר המוות, אין הצאצא מתייחס לבעל הזרע¹³¹.

ממזרות – וולד הנולד מעיבור באמבטיה, או בהזרעה מלאכותית, כשהתורם הוא יהודי והאם היא אשת-איש

[125] שו"ת נוב"ק חאבהע"ז סוסי' ט, המדבר במצב של ביאה רגילה, אך ה"ה בהזרעה. וראה עוד בשו"ת נוב"ת חאבהע"ז סי' קלז-ח. [126] קרן אורה יבמות פז א; שו"ת רבנו משולם איגרא, סוף יו"ד; שו"ת חת"ס חאבהע"ז ח"א סי' ה; שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' קמט; הגרש"ז אויערבאך, נועם, א, עמ' קנה. וראה עוד מאמרו של י. גרין, מאזוני משפט, כרך ב, עמ' 207 ואילך, 2001-2002. [127] שו"ת חוות בנימין סי' קז, והגר"ש ישראלי, תורה שבעל פה, לג, תשנ"ב,

עמ' מא ואילך; במראה הבזק שם. [128] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם. וראה עוד מאמרו של י. גרין, מאזוני משפט, כרך א, עמ' 393 ואילך, 2000; מאמרו של מ. הלפרין, בס' דברים שיש להם שיעור, תשס"ה, עמ' 159 ואילך. [129] הגר"ז גולדברג, חוב' אסיא, סה-סו, תשנ"ט, עמ' 47. וראה עוד – M. Halperin, *Jewish Med Ethics* 4(1):9, 2001. אריאל ואח', הרפואה קלט: 331, 2000. [131] הרב י. שפרן, תחומין, כ, תש"ס, עמ' 347

אם הוולד הנולד מההזרעה המלאכותית הוא נקבה — יש מי שכתב, שהיא פסולה לכהן, מכיוון שמעשה ההזרעה אסור על כל פנים מדרבנן, וכל הנולדת מאיסור — אסורה לכהן¹⁴⁰.

אם בעל הזרע הוא כהן, ונותן מזרעו לאשה חללה, יש מי שנסתפק אם עובר בעל הזרע על איסור של 'לא יחלל זרעו בעמיו'¹⁴¹, ומה דינו של הנולד מההזרעה זך¹⁴².

בן הנולד מההזרעה מלאכותית מזרע ובעל-האשה הוא כהן, פשוט שאסור לו לעלות לדוכן, ומצווה לפרסם מצבו, שלא לבוא לידי מכשולים אחרים¹⁴³.

ממזר — אם ידוע שבעל הזרע הוא ממזר — יש מי שכתב, שהוולד הוא ממזר, גם לשיטות הסוברים שבדרך-כלל

— יש הסבורים, שדינו כממזר גמור¹³². נימוקם: אין הממזרות תלויה בביאה אסורה, אלא כל שיצירת הוולד בא מאיש ואשה שהם מן העריות, הרי הוא 'מום זר'; יש אומרים, שדינו כספק ממזר¹³³; יש הסבורים, שאין וולד כזה ממזר כלל¹³⁴. נימוקם: ממזרות תלויה בביאה אסורה, ובדרך הזרעה אין ביאת איסור¹³⁵; ויש מי שכתב, שדינו כשתוקי, שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו¹³⁶.

כהן — יש מי שכתבו, שאם בעל הזרע הוא כהן, אין ראוי לפוסלו לכהונה, וראוי הוולד להיות אפילו כהן גדול, ואין בו שום פגם¹³⁷; ויש מי שכתב, שבן הנולד מההזרעה מלאכותית ובעל-הזרע הוא כהן, דינו כזר ולא יעלה לדוכן¹³⁸. ואם התורם הוא איש הפוסל לכהונה בביאתו, יש הסוברים, שבמקרה כזה נפסל הוולד לכהונה¹³⁹.

בצ'אל זולטי, שלדעתם אין הוולד ממזר; שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד, וח"ג סי' מו; הרב מעדניק, הפרדס, סיון תשי"ג; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"א סי' י וסי' עא; שם ח"ב, סי' יא. וראה עוד פסק ביה"ד הרבני הגדול, נא/ 697, דוד פנינה נ' דוד אלעזר. [135] וכך כתב הסמ"ק, 'כיון דאין כאן ביאת איסור, הולד כשר לגמרי, אפילו תתעבר משי"ז של אחר'. [136] שו"ת שרידי אש ח"ג סי' ה. [137] שו"ת שואל ומשיב, מהדו"ג ח"ג סי' קלב; בני אהובה, אישות טו ד. [138] שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קעו. [139] שו"ת האלף לך שלמה, חאבהע"ז סי' לה; שו"ת משפטים ישרים סי' שצו. [140] שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד. וראה בשו"ת האלף לך שלמה, שם, ושו"ת משפטים ישרים, שם, שנסתפקו בדין זה במקרה של עיבור באמבטיה. [141] ויקרא כא טו. [142] הגרש"ז אויערבאך, נועם, א, תשי"ח, עמ' קמה-קסו. [143] שו"ת מנחת יצחק, ח"ו סי' קמ.

ואילך. וראה בשו"ת במראה הבוק ח"ה סי' קג. [132] שו"ת בר-ליואי ח"ב סי' א; זכר לחגיגה, חגיגה טו א; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ה חאבהע"ז סי' י; הרב בלאך, הפרדס, סיון תשי"ג; הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, אב-אלול תשכ"ד; שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ה; שו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' תשפח. וראה באריכות באוצה"פ סי' א, אות מב, וסי' כ, סק"א, אות ט. [133] הגרש"ז אויערבאך, נועם, שם; שו"ת משפטים ישרים, ח"א סי' שצו; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' צו. [134] פחד יצחק, ע' בן בתו; שו"ת שואל ומשיב, מהדו"ג ח"ג סי' קלב; שו"ת מנחם משיב, ח"ב סי' כו; שו"ת עמק הלכה, ח"א סי' סח; שו"ת מנחת יחיאל, ח"ג סי' מז; שו"ת משפטי עזיאל, שם; הגר"ד סולובייצק, הובאו דבריו בס' נפש הרב, עמ' רנה; שו"ת יביע אומר, ח"ב חאבהע"ז סי' א, ושם ח"ח חאבהע"ז סי' כא (מביא פסק מביה"ד הרבני הגדול — הדיינים עובדיה יוסף, יוסף שלום אלישיב,

מלאכותית מתורם יהודי זר הוא ממזר, יהיה תלוי דין חיוב המזונות בשאלה הכללית של חיוב מזונות לממזר; ולאופן שיטות שאין הבן מתייחס כלל אחר בעל-הזרע, יהיה פטור ממזונות¹⁵⁰.

בעל עקר, שהסכים שאשתו תופרה בהזרעה מלאכותית מגבר זר, והתחייב במזונות ובחינוך הילד, ואחר התגרשו בני הזוג, והבעל הסכים להמשיך לשלם מזונות, ובלבד שיהיה רשאי לבקר את הילד, ויהיה רשום כבנו, והאם מסרבת לקבל מזונות, ומסרבת להרשות לבעל לבקר את הילד, אין להכיר בו כלל כאבי הילד, וכל סעיפי ההסכם ביניהם מבוטלים¹⁵¹.

הזרעה מתורם זר שהוא גוי

החששות — כל הפוסקים סבורים שלכתחילה אין לעשות מעשה זה, שהוא מכוער ומתועב. מאידך, ברור שבהזרעה מתורם גוי לא קיים החשש שמא ישא אח את אחותו מאביו, שהרי אין הוולד מתייחס אחרי אביו הגוי, גם כשהוא נולד בדרך כל הארץ, קל-וחומר כשהוא נולד בהזרעה מלאכותית.

יש מהפוסקים שאסרו הזרעה מלאכותית מתורם גוי בכל מקרה, עקב החששות האחרים הקיימות בהזרעה מלאכותית מתורם זר. חששות אלו

אין ממזרות בהזרעה מלאכותית¹⁴⁴; יש מי שכתב, שהשאלה תלויה אם הוולד מתייחס אחר בעל הזרע, שאם הוא בנו לכל דבריו, הרי הוא ממזר, ואם אין הוא בנו, אין חשיבות לעובדה שבעל הזרע הוא ממזר¹⁴⁵; ויש מי שכתב, שבכל מקרה הוולד כשר, אפילו אם בדרך כלל בעל-הזרע הוא אביו לכל דבר, שכן רק בביאה ממש הולכים אחר הפסול¹⁴⁶.

כיבוד אב — יש מי שהסתפק בנולד מהזרעה מלאכותית מאיש זר, ואחר-כך נודע לו מי בעל-הזרע, אם חייב הוא בכיבוד אב כלפיו או לא¹⁴⁷. והספק הוא שאפילו ממזר חייב בכיבוד אב, אך מאידך אולי חייבה התורה בכיבוד אב רק במי שנולד כדרך כל הארץ.

קטלנית — אשה שקיבלה הזרעה מלאכותית מתורם זר, ומת התורם, ואחר כך קיבלה הזרעה מלאכותית מתורם זר אחר, ומת גם הוא, אין דינה כקטלנית¹⁴⁸.

מזונות — בעל עקר שהסכים שאשתו תופרה בהזרעה מלאכותית מגבר זר — יש הסבורים, שחייב הוא לשלם לאשה מזונותיה ומזונות הוולד שנולד עקב הזרעה זו, וחיוב המזונות לוולד הוא מדין ערב¹⁴⁹; ויש מי שחלקו וכתבו שלאופן שיטות שהוולד כשר ומתייחס אחר בעל-הזרע, יש חיוב מזונות על התורם הזר; לאופן שיטות שהנולד מהזרעה

אות שי. [148] אאמו"ר בס' הלכות נשים, פ"ז ס"ח. [149] בית הדין הרבני בחיפה, ו' מנחם-אב תשל"ז, הובא ע"י י. גרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 125-142. [150] ראה י. אינדיג, דיני ישראל, שם. [151] ביה"ד הרבני הגדול,

[144] שו"ת ברית יעקב, חאבהע"ז סי' ד בהגהה; הגר"ש ישראל, תורה שבעל פה, לג, תשנ"ב, עמ' מא ואילך. [145] שו"ת משפטי עוזיאל, חאבהע"ז סי' יט. [146] שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"ג סי' יא. [147] תו"ש שמות, פ"ב,

מחוייבת, ושייך שיצא מזה קנאה גדולה לבעלה, ולכן אין זה עצה טובה¹⁵⁴.

מעמד הוולד והאשה – לכל הדעות, הוולד הנולד בהזרעה מלאכותית מתורם גוי הוא ישראל כשר כאמו, אינו צריך גיור, ואם הוולד הוא בת, היא איננה פגומה לכהונה, ובמקרה שהאם היא כהנת או לוייה – הוולד כמותה, והאשה עצמה אינה מתחללת, ולא נעשית זונה משום כך. ואולם יש שכתבו שחייב הבעל לפרוש מאשתו שלושת חדשי הבחנה¹⁵⁵; ויש מי שכתב, שאינו חייב לפרוש¹⁵⁶.

יש מי שכתב, שבמקרה שאין לו אב, הרי הוא פטור מכיבוד אם¹⁵⁷; ויש מי שכתב, שבכל מקרה שיש לו אם, הרי הוא חייב בכיבוד אם¹⁵⁸.

פדיון הבן – בן הנולד בהזרעה מלאכותית מזרע גוי חייב בפדיון-הבן, והחובה היא על הבן עצמו, ולעניין ברכה הדבר הוא ספק¹⁵⁹.

כוללים: חילול השם להתיר דבר שמתועב בעיני הגויים (בעיקר הקתולים); חשש של היתר יבמה לשוק; חשש שמא ייבם אשת אחיו מאמו; ספקות ובעיות בירושה; חשש להפקרות מינית; הצורך בחודשי הבחנה; החשש לדעת מיעוט הפוסקים שגם במקרה כזה צריך גיור; עניין רוחני של עירוב תכונות של גוי בזרע קודש; חשש תקלה שאם הוולד תהיה נקבה עלולה להינשא לכהן¹⁵²; לעומתם, יש שכתבו שמעיקר הדין אין איסור בהזרעה מלאכותית מתורם גוי לאשת-איש, ובשעת דחק גדול, כשמצטערים ההורים בהשתוקקם לוולד, ואין ביכולתם ללדת כדרך כל הארץ, מותר השימוש בזרע גוי¹⁵³. נימוקיהם: אין בגוי גזרה שמא ישא אח את אחותו, ואין לחדש גזרות מדעתנו ולומר שמא ייבם אשת אחיו מאמו ויוציא את אמו לשוק, ואין הוולד הנוצר בהזרעה מלאכותית פסול לכהונה. אמנם מהמתירים יש מי שכתב "למעשה לא הוריתי לעשות כן, מטעם שלעניין קיום מצות פריה ורבייה לבעלה אין כלום, והאשה הא אינה

הירש פרידמן, ברוקלין תשכ"ה, קונט' מא-מג, שפירסם מכתבו של הגר"מ פיינשטיין, שנוטה לחזור בו מהיתר זה, והביא דבריו בשו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער ד פ"ה, וראה מכתבו של הגר"מ בשו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' מז. אך ראה בשו"ת אגרות משה חאבהע"ז ח"ג סי' יד, וחאבהע"ז ח"ד סי' לב אות ה, שכתב שכל תשובותיו הקודמות כולם אמת וברור לדינא, לא שייך להתחרט מהם, וליכא שום חששות בזריקת זרע של נוכרים. [154] שו"ת אגרות משה, שם. [155] פסקי עזיאל בשאלות הזמן, סי' נג; הגר"ש אויערבאך, נועם, שם; שו"ת אגרות משה, שם. [156] הגר"ש ישראל, הובאו דבריו בשו"ת במראה הבזק ח"ג סי' קכו. [157] מנ"ח מ' לג. [158] מנחת סולת מ' לג אות ג. [159] שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' קעו. וראה עוד בשו"ת משנה

נא/ 697, דוד פנינה נ' דוד אלעזר. [152] ראה – הר"מ מאירי, הפרדס, שבט תשט"ז; הר"י וועלץ, תל-תלפיות, תמוז תרצ"א; הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, שם, ושו"ת דברי יואל, סי' קז-קי; הרב ש. הלבברשטאם, המאור, שם; שו"ת וישב משה, ח"ב סי' ל; שו"ת ישכיל עבדי, שם; הרב יודלביץ, נועם, ח"ו; שו"ת חלקת יעקב, ח"א סי' כד, וח"ג סי' מה; שו"ת מנחת יצחק, ח"ד סי' ה; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' כז, ושם ח"ט סי' נא שער ד; שו"ת שרידי אש ח"ג סי' ה; שו"ת חשב האפור ח"א סי' קמ; שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קעה. [153] הגר"ש אויערבאך, נועם, שם; הגר"ש ישראל, הובאו דבריו בשו"ת במראה הבזק ח"ג סי' קכו; שו"ת אגרות משה, חאבהע"ז ח"א סי' עא; שם, ח"ב סי' יא וסי' יח. וראה בספר צבי חמד להרב צבי

חיוב מזונות חל רק על האב ולא על האם, ולכן כשהזרעה המלאכותית מבוצעת מזרע של גוי, או מבנק זרע, אין כלל חיוב מזונות. במקרה כזה יחולו על האם חיובי מזונות מדין צדקה¹⁶⁰.

הזרעה ממקור זרע לא ידוע או מבנק-זרע

מעמד הוולד – כאשר לא ידוע ממי הזרע, כגון כשנלקח מבנק-זרע – יש מי שכתב, שגם לשיטות שאין הוולד ממזר בהזרעה מלאכותית, במקרה זה יהא דינו כשתוקי, כיון שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו, ושתוקי אסור על כל הנשים מדרבנן¹⁶¹; יש שכתבו, שבדרך הזרעה מלאכותית מבנק זרע אין הוולד אסור מדין שתוקי ואפילו מדרבנן¹⁶²; יש שכתבו, שבחוק-לארץ יש לתלות ולהניח שהזרע שייך לגוי, כיון שרוב התושבים שם הם

גויים, ולכן הוולד כשר¹⁶³; ויש שכתבו, שגם במקום שרוב האוכלוסיה היא נוכרית, אין הולכים אחר הרוב במקרה זה, שהרי כל הגזירה היא מטעם מיעוט, שמא ישא אח את אחותו מאביו, ולכן אוסרים הוולד גם כשלא ידוע ממי הזרע¹⁶⁴.

בזרע מעורב של הבעל ושל גבר אחר, יש להתייחס לכל הדינים כאילו מדובר בזרע אחר בלבד, כי זרעו של הבעל אינו פעיל, ולא נעשה העירוב אלא כדי להשקיט את הבעל מבחינה פסיכולוגית, ואף אם יתכן שיש מעט זרעונים פעילים בזרע הבעל, ואולי הם דווקא שהזרעו את האשה, ברוב המקרים אין הדבר כן¹⁶⁵. ולא עוד, אלא שהבעל עובר על איסור הוצאת זרע לבטלה, שהוא חל גם בזרע שאינו ראוי להוליד, ואין בו תועלת להריון¹⁶⁶. יש לציין, שאמנם בעבר נהגו הרופאים לערבב זרע הבעל עם זרע של

הלכות, מדור התשובות, ח"ז סי' קצט; שו"ת במראה הבזק ח"ג סי' קכו. [160] י. אינדיג, דיני ישראל, ב, תשל"א, עמ' 106-107. [161] שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה. [162] הגר"ע יוסף והגר"א ווייס בתשובות כת"י. נימוקיהם העיקריים: בגלל תרי רובי, היינו רוב בני העיר כשרים אצלה, ורוב התורמים שהם סטודנטים הבאים מחוץ לעיר שאף הם כשרים; אפילו מדין רוב אחד, כשלא הוחזק ממור בעיר; על פי חידושו של הנובי"ק חאבה"ז סי' ז, שאם לא דנים על האם, וכגון במקרה שלפנינו שהאשה לא נאסרה על ידי תרומת הזרע, אלא רק על הוולד, אין כלל איסור של שתוקי; במציאות של הזרעה מבנק זרע לא שייך כלל שיהיה מצב קבוע אלא פירש, ודי ברוב אחד; שלא אסרו חכמים שתוקי אלא במציאות של זנות ממש כפי שהיה בימיהם, ולא גזרו במציאות חדשה של הזרעה שלא בדרך ביאה; שבכל מקרה של הזרעה המצב הוא של פירש ולא של קבוע, ודי ברוב אחד להתיר שתוקי

בקהל, ולא הצריכו תרי רובי אלא לגבי כהונה; אפילו אם נולדה בת שהיא כשרה לכהונה, מדין ספק-ספיקא, שמא תורם הזרע יהודי, ואת"ל שהוא גוי שמא הלכה שאותם פוסקים שאף גוי הבא על בת ישראל הבת כשרה לכהונה, ובפרט בזמנינו שהכהנים הם רק כהני חזקה. וראה במאמרו של הרב מ. רלב"ג, תחומין, כד, תשס"ד, עמ' 139 ואילך, הביא דעתם של הגר"ש משאש והגר"ז גולדברג, שהוולד אינו שתוקי. [163] שו"ת אגרות משה, שם; שו"ת חלקת יעקב, שם. [164] הגר"י טיטלבוים מסאטמר, המאור, שם; שו"ת מנחת יצחק, ח"ד סי' ה. וראה עוד להלן הע' 167 ואילך, בדיון אשה פנויה. [165] ראה שו"ת ציץ אליעזר, ח"ג סי' צו. אכן, ראה בהגהות הר צבי על הטור שם, שדן במקרה של עירבוב זרע הבעל עם זרע אחר, למי מתייחס הוולד, ולעצם המעשה כתב רק שיש לעיין בזה, עיי"ש, וראה מה שדן בדבריו בשו"ת ציץ אליעזר, שם, פ"ו. [166] שו"ת אגרות משה, חאבה"ז

תורם, אך כיום מעטים הם העושים כן, כי גם מבחינה רפואית יכולה להיות השפעה שלילית לעירבוב זה.

הזרעה מלאכותית לאשה פנויה

לכל הדעות אין דין ממזר לוולד הנולד לאשה פנויה. אכן, מחברים אחדים הסתפקו אם מותר הדבר לכתחילה¹⁶⁷, ויש מי שכתב שצריך להימנע מפעולה זו, בגלל חששות שונים, ובעיקר משום שהיא מביאה על עצמה לעז של חשד זנות¹⁶⁸. וכדיעבד, אם נתבערה אשה פנויה מתורם זרע לא-ידוע מבנק זרע – יש מי שאסרו את הוולד מדין שתוקי¹⁶⁹, וכי גם במקרה זה קיים החשש שמא ישא אח את אחותו¹⁷⁰; ויש מי שהתירו את הוולד לבוא בקהל, ואין לו כלל דין שתוקי¹⁷¹.

על מנת למנוע חששות של שתוקי, היינו מעלת יוחסין מחשש לממזרות, וכן על מנת למנוע חשש שמא ישא אחותו מאביו, יש להפקיד בבית דין את שם תורם הזרע, ובכך יצא מדין שתוקי, וכאשר יגיע הוולד לגיל נישואין, יבדקו את בן/בת זוגו

אם יש להם קרבת משפחה אסורה לתורם הזרע. יחד עם זאת, על מנת להגן על סודיות תורם הזרע, יש לשמור את זהותו בשיטת שמירה מיוחדת בבית הדין, ולהגביל את הנגישות למידע זה רק לדיינים מוסמכים ומורשים.

הזרעה מלאכותית בבהמה

יש מי שכתב, שאם לוקחים זרע משור ומזריעים ממנו פרות רבות, אין לשחוט את השור ביום אחד עם בהמות אחרות מחשש איסור תורה של 'אותו ואת בנו'¹⁷².

ו. רקע אתי

כללי – מרבית החברות הרפואיות בעולם, העוסקות בטיפול בפוריות, פרסמו הנחיות שונות ביחס להוריות והוריות-נגד להזרעה מלאכותית. הנחיות אלו מבוססות על שיקולים רפואיים ומוסריים, ונוגעות הן לתורמים והן לנתרמים. כמו-כן יש הנחיות להסדרים נאותים של בנק-הזרע מבחינת רישום, שמירה על סודיות וכיו"ב.

מילתא דלא שכיחא, הרי כיום מצב של הזרעה מלאכותית הוא דבר שכיח, ולפי שני הפירושים ברשיי קידושין שם על חוסר השכיחות בזמן הגמרא לכאורה הדבר הפך שכיח בימינו ויש לאסור מחשש שמא ישא אח את אחותו, אלא שאולי י"ל שבגין חשש זה אסור לכתחילה לבצע הזרעה מלאכותית מתורם אנונימי, אך בדיעבד אין לאסור את הוולד, כי חז"ל דחו גזרה זו, וי"ל וראה עוד מאמרו של הרב י. אפשטיין, תחומין, כד, תשס"ד, עמ' 147 ואילך. [171] הגר"ש משאש והגרז"נ גולדברג, הובאו דבריהם במאמרו של הרב מ. רלב"ג, תחומין, כד, תשס"ד, עמ' 139 ואילך. [172] שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי'

ח"א סי' עא. [167] שו"ת שרידי אש, ח"ג סי' ה; תו"ש כרך יז, מילואים, סי' ד אות טז; שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' מה; הרב ב. פירר, נועם, ו, עמ' קצח. [168] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חאבהע"ז סי' א סק"ג. [169] קידושין עג א; רמב"ם אסורי ביאה טו כא. [170] שו"ת שרידי אש ח"ג סוסי' ה; שו"ת ציץ אליעזר, ח"ט סי' נא שער ד פ"ב. וראה לעיל הע' 162, שהגר"ע יוסף והגר"א ווייס התירו את הנולד בהזרעה מלאכותית מבנק זרע באופן אנונימי מדין שתוקי, אך לא דנו כלל מחשש שמא ישא אח את אחותו. ואף שהגמ' קידושין שם דחתה עניין החשש הזה בשתוקי כי הוא

זהותו של התורם עלול להפחית במידה משמעותית את מספר תורמי הזרע, או לשנות את אופיים של התורמים, והדבר עלול לפגוע בפרטיותם של ההורים. בשבדיה, שוויצריה, אוסטרליה, אנגליה, ואוסטרליה ישנה הכרה בזכות-היסוד של כל אדם לדעת את שורשיו הביולוגיים, ולפיכך קיימת אפשרות לכל מי שנולד בהזרעה מלאכותית לקבל מידע מלא אודות זהותו של האב הביולוגי בהגיעו לגיל 18 שנה. בשלבים הראשונים של יישום מדיניות זו בשבדיה היתה ירידה ניכרת במספר תורמי הזרע, שפחדו מהחשיפה, אך לאחר תקופת הסתגלות חזר מספר התורמים להיות כבראשונה¹⁷⁵. בהולנד, החל משנת 2004 קיימת חובה חוקית לזהות כל תום זרע, וליידע את הנולד בדרך זו בגיל 16 שנה, על זהותו של אביו. במחקר שנערך בהולנד נמצא כי רוב מקבלי תרומת זרע היו מעוניינים בידיעת זהותו של תורם הזרע¹⁷⁶.

בירור רפואי – במקרה של הזרעה מתורם זר, יש אחריות מוסרית על הרופא לדאוג לבירור רפואי מוקדם של התורם, כדי למנוע עד כמה שאפשר העברת מחלות תורשתיות או זיהומיות דרך הזרע של התורם אל הנתרמת ואל הוולד שייווצר מההזרעה המלאכותית.

פנויה – קיימים חילוקי דעות בין הרופאים והאתיקאים, אם להרשות הזרעה מלאכותית לאשה פנויה. מחד גיסא, הנטייה היא לאסור זאת, שכן הוולד

הזרעה מבעל לאשתו – מבחינה אתית-כללית אין כל מניעה להזרעה מלאכותית מבעל לאשתו.

הזרעה מתורם זר – הדעות חלוקות בהתייחסות המוסרית להזרעה מתורם זר. יש הסבורים, שמעשה זה הוא בלתי מוסרי, כי הוא פוגע בעקרון ההורות המושתת על יחסים הדוקים ובלעדיים בין בני הזוג, ובכנין התא המשפחתי המקובל. לעומתם יש הסבורים, שהורות מתבטאת בעיקרה באהבה לילד, ולא דווקא בדרך היצירה שלו¹⁷³.

סודיות רפואית – העוסקים בקביעת המדיניות בתחום הפוריות דנים בשאלה האם לגלות לילד הנולד מהזרעה מלאכותית את העובדה הזו, ואם כן – האם לגלות לו את זהות אביו הביולוגי. יש הסבורים, שקיימת זכות יסוד בסיסית לכל אדם לדעת את שורשיו הביולוגיים, ולדעת מי הם אביו ואמו הביולוגיים. כמו כן יש הסבורים, ששמירת הסוד הזה בדרך של רמאות כלפי הוולד וכלפי החברה מביאה לנזק פסיכולוגי וחברתי רב לכל הגורמים המעורבים, והיא מעשה בלתי-מוסרי בעליל¹⁷⁴. ישנם גם נימוקים מעשיים שונים, כגון השאיפה למנוע מידע אקראי ובלתי מבוקר על כך, הקלה על המשפחה לדיונים שקופים וגלויים על מוצאו של הוולד, מניעת נישואי קרובים, והנגישות למידע רפואי אודות האב הביולוגי לטובת הילד. לעומת זאת יש הסבורים שגלוי

Daniels K and — York, 1993 [175]. ראה —
Lalos O, *Hum Reprod* 10:1871, 1995; Lalos
.A, et al, *Hum Reprod* 18:212, 2003
Brewaeys A, et al, *Hum Reprod* [176]

רמה. [173]. *Encyclopedia of Bioethics*, pp.
Baran A and Pannor [174]. 1458-1460
R, *Lethal Secrets: The Psychology of Donor
Insemination, Problems and Solutions*, New

וכי במאזן האינטרסים השונים של הנפטר, בת הזוג, הורי הנפטר והצאצא העתידי עדיפה ההגבלה של החברתית נגד שימוש בתאי זרע לאחר מות האדם¹⁷⁹. כמו כן יש הסבורים שהחברה מחוייבת גם לטובת הוולד, ואין זה נחשב כטובתו להיוולד מזרעו של אדם שנפטר, כי הם רואים בכך יתמות מתוכננת¹⁸⁰.

ואמנם יש מדינות שאסרו בחוק שימוש בתאי רבייה, זרע וביציות, לאחר מותו של תורם תאי הרבייה. מדובר בקנדה, שבדיה, צרפת וגרמניה. באנגליה אמנם מותר להשתמש בזרע של נפטר, אך הוולד אינו נחשב כבנו של תורם הזרע¹⁸¹. כמו כן מותר באנגליה לשאוב זרע מאדם מת, אך רק אם עובר לפטירתו הוא נתן הסכמה מפורשת לכך¹⁸².

יש הסבורים, שאדם נשוי שהותיר זרע בבנק זרע ונפטר מבלי שהשאיר הנחיות מה ייעשה בזרעו לאחר מותו, או שלאחר מותו שאבו ממנו זרע, ואלמנתו מבקשת לעשות שימוש בזרע כדי להרות ולהביא צאצא לעולם, אין מניעה מוסרית וחברתית להיענות לבקשה זו, גם אם לא ידוע במפורש שכך היה רצונו של הנפטר¹⁸³; ויש הסבורים, שאין לעשות שימוש בזרע זה, בין אם מדובר באדם נשוי ובין אם מדובר ברווק, שכן אי אפשר להפוך אדם להורה ללא ידיעתו וללא רצונו המפורש,

שייווצר מההזרעה יגדל במשפחה חד-הורית, מצב הנחשב כבלתי רצוי מבחינה פסיכולוגית-חינוכית, אך מאידך יש הסבורים שעיקרון האוטונומיה חל גם על רצונה החופשי של הפנויה להרות וללדת ילדים. באנגליה הצהירה הוועדה להזרעה מלאכותית בשנת 1960, שאין לבצע הזרעה בנשים רווקות, אלמנות וגרושות, או בנשים נשואות, שבעליהן אינם מסכימים להזרעה. מאידך, קיימות מדינות אחרות, כגון סקנדינביה ואוסטרליה, שבהן מותר לבצע הזרעה גם בנשים פנויות¹⁷⁷.

הזרעה לאחר מות תורם הזרע – נחלקו משפטנים ואתיקאים בעולם אם יש לקיים צוואה של אדם שהקפיא זרע בחייו, וציווה שלאחר מותו יוזרע הזרע באשתו או באשה אחרת לפי בחירתו. יש הסבורים, שזכותו של אדם לקבוע מה ייעשה ברקמות מגופו גם לאחר מותו¹⁷⁸; יש הסבורים, שהחברה מחוייבת למלא את רצון האדם בעניין כזה רק ביחס לאשתו שהיתה נשואה לו כדין, אך לא ביחס לאשה אחרת שלא היתה נשואה לו, ובפרט כאשר ישנם יורשים חוקיים המתנגדים לקיום צוואה כזו, שכן ייגרם להם הפסד בחלקם בירושה; ויש הסבורים, שבכל מקרה אין זה ראוי להפרות אשה בזרע של אדם שנפטר, כי אין לאדם זכות להיות הורה לאחר מותו,

דילמות באתיקה רפואית, עמ' 203 ואילך. [181] ראה – Aziza-Schuster E, *Hum* – *Reprod* 9:2185, 1994 Human [182] Fertilization and Embryology Act, 1990. [183] ראה – א. כשר, בתוך: ר. כהן-אלמגור (עורך). דילמות באתיקה רפואית, עמ' 221 ואילך.

20:820, 2005. [177] Finegold, pp. 98-99. [178] ראה – א. כשר, בתוך: ר. כהן-אלמגור (עורך). דילמות באתיקה רפואית, עמ' 221 ואילך. [179] ראה – כ. שלו, רפואה ומשפט כו:1, 2002; מ. שמגר, הפרקליט, לט:21. [180] ראה – ר. לנדאו, בתוך: ר. כהן-אלמגור (עורך).

הכללי של משרד הבריאות, או מי שהסמיך המנהל לעניין תקנות אלו".

ביום 29.6.1979 פרסם המנהל הכללי של משרד הבריאות חוזר פנימי אל כל מנהלי בתי החולים בארץ, ובו פירוט "כללים בדבר ניהולו של בנק זרע, והנחיות לביצוע הזרעה מלאכותית". תקנות אלו עברו מספר עידכונים במשך השנים, האחרון ביום 13.11.1992, חוזר מנכ"ל משרד הבריאות מס' 34/92. על פי תקנות אלו מותר לרופא לבצע הזרעה מלאכותית רק אם האשה אינה יכולה להרות בשיטה רפואית מקובלת. הזרעה מלאכותית לאשה פנויה טעונה קבלת חוות דעת של פסיכיאטר ודו"ח של עובד סוציאלי. לא ייעשה שימוש בזרע אלא אם כן התורם עבר בדיקות רפואיות מסוימות והזרע נבדק ונמצא תקין. הזרעה מלאכותית מזרעו של תורם תיעשה בבחירת הרופא, ללא התערבות בני הזוג וללא ידיעתם. לא יהיה שימוש בזרע של קרוב משפחה של האשה הנתרמת. זהות התורם, האשה ובעלה, יהיו חסויים, ולא תיחשף לילד שייוולד זהות התורם. בני זוג המבקשים להסתייע בשיטת הזרעה מלאכותית מתורם זר חייבים להביע את הסכמתם בכתב לביצוע ההזרעה והבעל צריך להצהיר כי הילד שייוולד ייחשב לכל דבר כאילו הוא ילדו הטבעי, לרבות לעניין מזונות וירושה, וישא את שם משפחתו. הרופא האחראי על בנק הזרע אמור לנהל שלוש כרטיסיות לעניין התורם, האשה

ויש בכך משום פגיעה בכבודו, ופגיעה בצאצאיו¹⁸⁴.

הנוצרים אסרו הזרעה מלאכותית מגבר זר, וחלוקים בדעותיהם בקשר להזרעה מבעל לאשתו¹⁸⁵.

ז. רקע משפטי

כללי — ההזרעה המלאכותית כשלעצמה איננה מהווה עבירה פלילית במדינת ישראל, גם אם נעשה שימוש בזרע של תורם זר לאשה נשואה.

תחיקה ותקנות — ביום 18.6.1979 חוקקה הכנסת את "הכרזת הפיקוח על המצרכים ושירותים" (בנק זרע והזרעה מלאכותית), תשל"ט-1979, (ק"ת 1449), וכן בתקנות בריאות העם (בנק זרע) תשל"ט/1979, ק"ת 1448, שבו נקבע כי בתוקף סמכותו לפי סעיף 4 לחוק הפיקוח על מצרכים ושירותים תשי"ח-1957, הוא מכריז על השירותים הבאים כברי פיקוח: (א) ניהול בנק זרע; (ב) שירות של בנק זרע; (ג) הזרעה מלאכותית באשה. כן התקין את תקנות בריאות העם (בנק זרע), תשל"ט-1979, לפיהן "לא ינהל אדם בנק זרע, ולא יעסוק בו, אלא אם הכיר המנהל באותו בנק זרע ובהתאם לתנאי ההכרה. המנהל לא יכיר בבנק הזרע אלא אם הוא מנוהל בבית חולים וכחלק ממנו". "מנהל" לצורך תקנות אלו הוא כמוגדר בסעיף 1 לתקנות בריאות העם, הווה אומר, "המנהל

[184] א. וינרוט, רפואה ומשפט כז: 100, 2002. על עמדות כנסיות פרוטסטנטיות שונות בנידון בספר — Lustig BA, et al, *Bioethics* — *Yearbook*, Vol 3, 1993:58, 89, 157, 217, 247

[185] הארכיבישוף מקנטרבורי בשנת 1948; האפיפיור בשנת 1949. ראה פירוט דעותיהם בספר הרפואה והיהדות, עמ' 231-232;

הנתרמת והזרעה¹⁸⁶.

כמו כן אדם שהפקיד זרע בבנק הזרע לפני שהחל טיפול במחלה ממארת ונפטר, רשאית חברתו לעשות שימוש בזרע זה בהסכמת הוריו של הנפטר¹⁹¹.

בעל שנהרג, ושאו ממונו תאי זרע לאחר מותו, רשאית האלמנה לקבל אותם לצורך הזרעה מלאכותית¹⁹².

אלמנה שילדה ילד לאחר הזרעה מלאכותית מזרע בעלה לאחר מותו, הילד נחשב כבנו של הבעל¹⁹³.

היועץ המשפטי לממשלה הוציא הנחיות לדרך הטיפול בבקשות לנטילת זרע מן המת, והשימוש בו להפריית בת זוגו של המת. על פי ההנחיות, מותר הדבר רק בכפוף לאישור בית המשפט, ובהתמלא תנאים מסויימים¹⁹⁴.

המתת חסד – ראה ערך נוטה למות

הנדסה גנטית – ראה ערך תורשה

פסיקה – בית המשפט העליון קבע, שאם הסכים אדם שאשתו תופרה על ידי תורם-זרע זר, הוא הסכים בכך שיצטרף אדם נוסף למשפחתו, והסכמה זו יש לראותה ככוללת התחייבות מכללא לפרנס אותו קטין או קטינה שיוולד מאותה הזרעה, וזאת אף על פי שאין הבעל אביו החוקי של הילד¹⁸⁷.

בית המשפט העליון ביטל הנחיה של משרד הבריאות, שחייבה נשים פנויות לעבור בדיקה פסיכיאטרית לשם קבלת תרומת זרע¹⁸⁸.

בית המשפט העליון התיר שאיבת זרע מגופת נפטר לבקשת אלמנתו לצורך שימורו בהקפאה, אך נמנע ממתן היתר לעשות שימוש בו לצרכי הפריה¹⁸⁹.

אלמנה המבקשת שיזריעו בה זרע מוקפא מבעלה שנפטר, זכאית לעשות זאת, גם אם הורי הבעל מתנגדים לכך¹⁹⁰.

לעשות את כל אשר ביכולתן כדי להיות לעור לעותרת בעניין זה. [190] ה"פ 1922/96, פלוגית נ' שירותים רפואיים בינלאומיים בע"מ ואח' (השופט ד"ר קלינג). [191] בית משפט מחוזי בחיפה, ה"פ 429/96 פלונים נ' בנק הזרע ואח' (טרם פורסם). [192] בית משפט מחוזי בת"א, ה"פ 10440/99, פלוגית נ' היועץ המשפטי לממשלה (השופט סלטון). וראה דיון רפואי-אתי בנידון במאמר Finnerty J-J, et al, *Am J Obstet Gynecol* 185:300, 2001. [193] בית משפט לענייני משפחה בחיפה, תמ"ש 18120/02 פלוגי נ' מדינת ישראל (טרם פורסם). [194] הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 1.2202, נטילת זרע לאחר המוות והשימוש בו, מיום א חשון התשס"ג, 27.10.03.

על העמדה הבודהיסטית בנידון ראה שם עמ' 190. [186] ביקורת על המצב המשפטי בארץ בנידון ראה – פ. שיפמן, משפטים, י, תשמ"מ, עמ' 63 ואילך; י. גרין, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 142-125; ע. שפירא, עיוני משפט, יד, 1989, עמ' 251 ואילך. [187] ע"א 449/79 סלמה נ' סלמה ואח', פד"י ל"ד, 782. [188] בג"צ 998/96 ד"ר טלי ירוס-חקק נ' מנכ"ל משרד הבריאות (טרם פורסם); בג"צ 2078/96 ורד ויץ נ' שר הבריאות (טרם פורסם). [189] בג"צ 2254/02 פלוגית נ' מדינת ישראל. ההיתר לשאיבה ניתן לאור העובדה ששאיבת זרע לאחר המוות אפשרית רק אם הדבר נעשה בתוך 24 שעות, אך בית המשפט העליון לא נכנס לשאלה אם הפריה לאחר המוות מותרת אם לאו, אם כי ביקש מרשויות המדינה